

VERSLAG

OVER HET

BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE

STAD TURNHOUT

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen, in zijne
zitting van 2 October 1876 voorgedragen.

TURNHOUT.

BOEKDRUKKERIJ VAN SPLICHAL-ROOSEN.

—
MDCCCLXXVI

MIJNE HEEREN,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1875-1876, te doen.

TITEL I

STAAT DER BEVOLKING

De bevolking van onze stad en derzelve gehuchten, op 31 December 1875, bestond uit 15584 zielen, te weten : 7477 mannen en 8107 vrouwen.

Beweging van den burgerlijken stand.

GEBOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHEIDINGEN,

ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1874 en 1875.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1875, tellen er die geboren zijn :

In 1785	2
» 1786	0
» 1787	1
» 1789	2
» 1790	2
» 1791	1
» 1792	5
» 1793	3
» 1794	1
» 1796	2
» 1797	3
» 1798	6
» 1799	5
» 1800	4
» 1801	4
» 1802	7
» 1803	6
» 1804	9
» 1805	11
» 1806	2
» 1807	6
» 1808	3
» 1809	6
» 1810	1
» 1811	5
» 1812	5
» 1813	4
» 1814	5
» 1815	6
» 1816	2
» 1817	2
» 1818	2
» 1819	1
» 1820	2

Mede te dragen

126

JAREN		1875		1874		Verschil in meer in min	
GEBORTEN	MANNELIJKE	} WETTIGE	280	270	10	0	
			292	264	28	0	
	VROUWELIJKE	} ONWETTIGE	6	10	0	4	
			4	2	2	0	
TOTAAL			332	346	36	0	
STERFGEVALLEN	MANNELIJKE	} Kinderen en on- geluwd	130	108	13	*	
			115	120	00	5	
	VROUWELIJKE	} Geluwd	50	23	12	0	
			47	36	11	0	
	WEDUWENAARS		20	21	00	1	
	WEDUWEN		36	32	4	0	
	TOTAAL			339	335	34	0
	Meerder gestorven dan geboren			00	00	0	0
	Meerder geboren dan gestorven			133	191	2	0
	DOOD GEBOREN In de geboorten en sterfgevallen niet begrepen	MANNELIJKE	} Wettige en onwettige	11	17	00	6
VROUWELIJKE		3		13	0	5	
TOTAAL			19	30	0	11	
Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.			14	7	7	0	
AANMERKINGEN							
In 1875 zijn hier ter stede 6 personen van het mannelijk en 6 van het vrouwelijk geslacht overleden, die geen deel van de bevolking maakten, terwijl er 3 van het mannelijk en 1 van 't vrouwelijk geslacht, die hier woonachtig waren, elders zijn overleden.							

Medege dragen	126
In 1821	3
» 1822	2
» 1823	2
» 1824	1
» 1825	2
» 1826	1
» 1827	1
» 1828	0
» 1829	0
» 1830	1
» 1831	4
» 1832	3
» 1833	3
» 1834	5
» 1835	2
» 1836	3
» 1837	2
» 1838	2
» 1839	4
» 1840	4
» 1841	1
» 1842	1
» 1843	1
» 1844	5
» 1845	2
» 1846	0
» 1847	3
» 1848	0
» 1849	4
» 1850	1
» 1851	5
» 1852	0
» 1853	2
» 1854	1
» 1855	1
» 1856	0

Mede te dragen 198

Medege dragen	198
In 1857	2
» 1858	4
» 1859	1
» 1860	1
» 1861	1
» 1862	1
» 1863	1
» 1864	0
» 1865	2
» 1866	0
» 1867	0
» 1868	1
» 1869	2
» 1870	2
» 1871	6
» 1872	9
» 1873	28
» 1874	61
» 1875	69

Totaal 389

Volgens opgaf zijn er gestorven ten gevolge van :

	MANNELIJKE	VROUWELIJKE
Kiekhoeft	6	4
Mazelen	11	11
Cholero.	2	"
Kwade keel	10	8
Groep	4	6
Tijphuskoorts	2	2
Kinderbedziekte.		4
Longteering en chronische ziekten der ademhalings- werktuigen	41	40
Darmontsteking, afgang	30	27
Verscheide ziekten onder de bovengenoemde niet begre- pen	85	95
Totaal	191	197

Geweldige storfgevallen

388
1

Overeenkomend totaal

389

HUWELIJKEN.

Tusschen jongmans en meisjes, geboren :

Van 1831-1835 ingesloten	1
» 1836-1840 »	5
» 1841-1845 »	12
» 1846-1850 »	23
» 1851-1855 »	50
» 1856 en naar »	10

Tusschen jongmans en weduwen, geboren :

Van 46 tot 50 jaren	2
---------------------	---

Tusschen weduwenaren en meisjes, geboren :

Van 31 à 35 jaren.	2
» 36 à 40 »	1
» 41 à 45 »	5
» 46 à 50 »	2
» 51 à 55 »	3

Tusschen weduwenaren en weduwen, geboren :

Van 16 à 20 jaren.	1
» 21 à 25 »	1
» 26 à 30 »	0
» 31 à 35 »	1
» 36 à 40 »	2

Totaal. 121

In 1874. 110

Vershil in meer 11

GEWETTIGDE KINDEREN.

Jongens. Meisjes.

Van de drie eerste maanden	1	0
» 3 maanden tot 1 jaar	1	0
» 1 jaar » 2 »	0	0
» 2 » » 5 »	4	3
» 5 » » 10 »	0	1
Totaal.	6	4

VERANDERING VAN WONING.

Sedert den 1ⁿ Januari tot en met den 31ⁿ December 1875, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen :

Van andere gemeenten van het rijk	255	mannen	231	vrouwen.
Van buiten 's lands :				
Uit Frankrijk	6	»	5	»
» Holland	16	»	41	»
» ander landen	1	»		
Totaal.	256	»	250	»

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk	305	mannen	269	vrouwen.
» » koninkrijken en landen :				
» Frankrijk	5	»	4	»
» Holland	41	»	13	»
Totaal.	321	»	286	»

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 65 mannen en 36 vrouwen meerder vertrokken dan komen wonen.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856 en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1875 is er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wetboek niet eene verklaring gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx blijft bij voortdoring het ambt van gemachtigde openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand vervullen.

Door de tusschenkomst van den klerk van den burgerlijken stand zijn er 139 extracten of akten aan de sociëteit St François Regis bezorgd, sedert 1 September 1875 tot 1 September 1876.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De nedergelegde registers over 1875 hebben tot aanmerkingen van wege het Parket geene aanleiding gegeven.

TITEL II.

GEMEENTE-BESTUUR.

Gemeente-Raad.

De kiezing voor de kleinste helft des Raads, welke ingevolge het art. 80 van het kieswetboek, en ter uitvoering van het koninklijk besluit van 1 October 1875, op den laatsten dinsdag van October plaats had, heeft voor uitslag opgeleverd dat de heeren P. Amsens, J. Desomer, P. Dierckx, F. Loyens en P. Verrydt zijn herkozen geworden. De heer R. Bruggeman is door M^r Ed. Glénisson vervangen.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Hetzelve heeft geen wijziging ondergaan.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1875 zijn opgemaakt, beloopt tot 56.

Het heeft Z. M. behaagd de heer Heuvelmans, onzen stads Secretaris, bij besluit van 20 Mei II. met de burgerdecoratie van de eerste klas te vereeren, tot erkentenis van zijne trouwe diensten gedurende meer dan 35 jaren.

De heer Heuvelmans heeft namelijk in Augusti 1831 bij den inval van het Hollandsch leger wezenlijke diensten aan onze stad bewezen.

Van de vier personen die met wijlen Mr de Burgemeester Van Lieshout, de eerste Hollandsche troepen zijn tegengegaan om de Stad en de burgeren in hunne genade aan te bevelen en voor schade te behoeden, is hij de eenige nog in leven.

Personeel en inrichting der bureelen.

Het personeel der bureelen heeft sedert ons laatste verslag de volgende verandering ondergaan. Bij uw besluit van 23 februari ll. zijn de heeren H. Ardui als eersten klerk ten stadhuize in vervanging van den heer F. Vues, ontslaggever, en Jos. Verrees voor het houden der registers van bevolking en andere werken in plaats van den heer Aug. Penen, overleden, benoemd geworden.

De heer P. Vues, is bij hetzelfde besluit comptabel van het gaz-fabriek genoemd, in vervanging van den voornoemden heer Penen.

Kieslijsten.

De algemeene opgemaakte kieslijsten voor de jaren 1876 en 1877, geven bij vergelijking den folgenden uitslag :

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevendé Kamers	van den Provincialen Raad	van den gemeente-raad
1877	287	502	788
1876	280	478	727
Verskil {	7	24	61
in meer	»	»	»
in min			

De herziening van deze lijsten heeft, ingevolge het kieswetboek van 18 Mei 1872, plaats gehad.

Op de gemelde lijsten zijn er voor het jaar 1876 doorgeschrapt :

13 personen welke voor de herziening en sluiting der gezegde lijsten waren overleden.

3 welke stad hadden verlaten.

En 4 die den vereischten cijns niet meer betaalden.

27 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor de Wetgevende Kamers op den voormelden lijst gebracht.

42 id id id voor den Provincialen Raad

en 51 id id id voor den Gemeente-Raad.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren :

Advokaten en avoués	5
Ambachtslieden	24
Ambtenaars of beambten van den Staat	17
Idem van de gemeente en der provincie	4
Aannemers, metsers en huisschilders	9
Brood- en banketbakkers.	10
Bankiers	2
Beeldhouwers	2
Beenhouwers	5
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	4
Genees- en heelmeeesters.	3
Handelaars en winkeliers	38
Herbergiers en logementhouders	11
Kooplieden en wisselhandelaars	15
Landbouwers en pachters	27
Ministers der eerediensten	7
Molenaars.	1

Mede te dragen. 180

	Medegedragen	189
Notarissen.		4
Nijverheids-oefenaars		55
Professoren-onderwijzers.		9
Rechters en raadsheeren.		4
Rentiers en eigenaars		12
Tappers en slijters		21
Zilversmeden		2
Andere beroepen.		18
	Totaal.	287

Lijst der jury.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als juré kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaar tot 46, het verleden jaar was dit getal 42.

Kiezingen.

Op 31 Juni heeft er alhier eene kiezing voor de Wetgevende Kamers plaats gehad. De drie aftredende leden, de heeren Coomans, de Zerezo de Tejada en Nothomb zijn met groote meerderheid van stemmen herkozen.

Beweging der zaken van het bestuur en de stadsschriften.

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeentegoederen.

ROEIENDE EN ONROEIENDE GOEDEREN.

Zie den volgenden titel : aankoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Aankoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Buiten den afstand van gronden aan de stad voor de verbreding van straten en openbare plaatsen zijn er andermaal geene aankoopingen, verkoopingen noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Zie ons verslag over 1873.

TITEL III.

GEMEENTE-INKOMSTEN.

Ontleding der gemeente-rekening van 1875 en waardeering der begrooting van 1877.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting
Verhuring van huizen en andere ophrengende gebouwen	1070,00	2050,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel, enz.	103,90	200,00
	1255,90	2250,00
Mede te dragen fr.	1255,90	2250,00

	Rekening	Begrooting
Medege dragen fr.	1235,00	2230,00
<i>Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.</i>		
Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen	4024,50	4500,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis.	642,00	700,00
Gewone additionneele centiemen op de belastingen	5910,84	5900,00
1/4 der belastingen op de honden	488,53	500,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte oetdrooi-rechten volgens de wet	6400,00	6400,00
Belasting op de rijtuigen op veren of riemen	2500,00	2500,00
Item op de paarden en ossen	5074,40	5000,00
Item van de belasting op het bebouwd kadastraal inkomen der bebouwde huizen, luthuizen en nijverheidsgebouwen	20104,00	21000,00
<i>Andere ontvangsten.</i>		
Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken	103,00	185,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand.	161,83	160,00
b. BUITENGEWONE.		
Goed slot der vorige rekening	63379,69	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting	00,00	49116,10
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool	500,00	500,00
Toelage van den Staat voor de stadsteekenschool	400,00	400,00
Id. voor het nieuw gasthuis voor 1877.	12200,00	00,00
Id. van staat en provincie voor de meisjes-school	25285,50	8428,50
Mede te dragen fr.	206399,01	102559,66

	Rekening	Begrooting
Medege dragen fr.	203099,81	162559,66
Toelage voor de muziekschool	1000,00	1000,00
Id. voor het lager onderwijs	2447,00	6500,00
Id. voor de bewaarschool	1000,00	1100,00
Bedrag der uitgegeven obligatiën van de stadsleening	19300,00	00,00
Verschillende ontvangsten, interesten der spaar-kas begrepen	5858,64	2000,00
Buitengewone opcentiemen	17361,76	23287,00
Som te ontvangen voor het uitbetalen aan de liefdadige gestichten	00,00	1000,00
Teruggave van den verleenden onderstand aan behoeftige reizigers	52,00	150,00
Militaire logementen, transporten, enz.	00,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex officio</i> , ten laste der boordeigenaars	00,00	100,00
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleene concessiën voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof	590,00	400,00
Opbrengsten van het gaz-fabriek	42013,27	15000,00
Andere ontvangsten. Opleg door Oud-Turnhout betaald tot solde der deeling fr. 6502.70 en teruggave van verschotten fr. 404,85. Samen	7407,53	00,00
Totaal fr	302310,36	216070,66
GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.		
1 ^e Kapittel. Huishoudelijk plaatselijk bestuur fr.	15405,69	16055,00
Mede te dragen fr.	15405,69	16055,00

	Rekening	Begrooting
Medege dragen fr.	15405,69	16055,00
9 ^e Kapittel Publieke veiligheid en gezondheids- gesteltnis, enz.	54548,95	52450,00
5 ^e » Gemeente-werken	7205,47	7050,00
4 ^e » Handel en scheepvaart	100,00	00,00
5 ^e » Caserneering, logementen en mili- taire transporten	10,00	1000,00
6 ^e » Publieke weldadigheid	51051,00	40987,00
7 ^e » Eeredienst.	900,00	900,00
8 ^e » Openbaar Onderwijs	15892,75	19980,00
9 ^e » Schoone kunsten	6984,96	6900,00
10 ^e » Gevestigde schuld	27055,99	22624,06
11 ^e » Regelingen	50,00	400,00
» Herhalingen	800,00	780,75
15 ^e » Buitengewone uitgaven	1172,94	500,00
14 ^e » Verschillende uitgaven	14226,10	7057,50
13 ^e » Nieuwe werken en bijzondere uit- gaven	85704,00	47800,15
Totaal fr.	250485,55	205055,46

Uitkomst van de begrooting van 1877.

Ontvangsten	fr.	216076,66
Uitgaven.	»	205055,46
	Boni	fr. 11023,20

Schulden.

Het kapitaal der gevestigde schuld is hetzelfde gebleven en beloopt tot fr. 20423,28. De hier voor te betalene interesten bedragen fr. 612,61.

De rente aan het jongens-weezenhuis verschuldigd, na aftrek van fr. 9278,02, door de gemeente Oud-Turnhout, bij de afrekening tot haren last genomen beloopt nog fr. 11850,87. Die aan het meisjes weezenhuis toekomen, bedraagt in kapitaal fr. 15192,13, en in jaarlijkschen interest fr. 423,28.

Leeningen.

Op de stadsleeningen van 1861 en 1865 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van 2700 fr.

Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uitloting worden wedergegeven fr. 2900,00 voor deze leeningen en fr. 1500,00 voor de leening van 1873.

Financiële gesteltnis.

Ofschoon door de mindere prijs der steenkolen de zuivere opbrengst van het gaz-gesticht tegen het vorig jaar is vermeerderd zal de financiële gesteltnis der stad niet verbeteren, uit oorzaak dat door de mindere werking in onze fabrieken en de sedert zoo ruimen tijd bestaande stilstand in den handel, ons Armbestuur en de Godshuizen grooter onderstanden vragen om in hunne behoefte te voorzien.

En daar de uitgaven voor het openbaar Onderwijs en de kosten voor de politie steeds verhoogden, en bijzonder daar ten gevolge van de wet van 14 Maart 1876 over de hulpwoonplaatsen, onze stad voor het jaar 1877, in het provinciale fonds door die wet opgericht, volgens bevel van het hooger bestuur, eene som van fr. 7787, dus 50 centiemen per inwoner, zal moeten storten, zullen wij verplicht zijn de heffing van een zeker aantal opcentiemen op de belasting te vragen, of van andere belastingen te vinden.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1876.

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar 1876, is door de bestendige deputatie van den provincialen raad in zijne zitting van 21 Januari II. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 537637,98
De uitgaven op	» 537254,77
En het overschot op	fr. 405,21

Rekening.

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1875 ingezonden, en door de gemeente-raad voorloopig vastgesteld, toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 502510,56
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot »	250483,33
En het goed slot op	fr. 51827,05

Pensioenkas der toegevoegden.

De specificatie hiervan, dd. 10 Februari II. bewijst dat het beschikbaar kapitaal bedroeg fr. 4765,69; dat de ontvangsten over 1875 op fr. 1172,03 en de uitgaven op fr. 725,00 beliepen, en eindelijk dat er een overschot bestond van fr. 447,03.

Sedert is er een nominaal kapitaal van fr. 400,00 gevende 4 1/2 % met fr. 423,01 aangekocht en op 's lands grootboek ingeschreven onder n° 25749, 3^e serie.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid.

Wij hebben gelukkiglijk van geene veranderingen in het personeel gewag te maken.

Hoogst aangenaam heeft het ons geweest, dat het aan Z. M. heeft behaagd, bij besluit van 21 Februari II. den Eerw. heer C. A. de Fierlant, voor meer dan 35 jaren bewezene diensten als lid en voorzitter van ons Armbestuur met de burgerdecoratie van de 1ste klas te vereeren.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben geene veranderingen ondergaan.

Giften en legaten.

Sedert ons laatste verslag is het bureel met geene giften of legaten begunstigd geworden.

Aankopen, verkoopen en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Twee obligatiën van de stadsleening van 1861 n°s 24 en 27 ieder van fr. 1000- » aan 4 1/2 %, zijn volgens loting

sedert 1 September 1875 aan het bureel afgelegd geworden. De heer M. Nieuwenhuysen heeft ook eene rente van 3 % met het nominaal kapitaal van fr. 2630,38 afgelegd.

Overigens heeft men ingevolge vonnis der rechtbank alhier fr. 907,92 van den heer H. Flerackers ontvangen, voor eenen veroorzaakten boschbrand in de Baarleheide.

Met deze en andere beschikbare gelden heeft het Armbestuur aangekocht vier Belgische inschrijvingen op 's lands grootboek aan 3 % dragende de nos 1308, 1688, 1822 en 2346, van 's lands grootboek en hebbende te samen een nominaal kapitaal van fr. 8280.»

Comptabiliteit.

De vastgestelde rekening van den ontvanger over het dienstjaar 1875 geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr. 56105,81
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt	» 48746,65
En dat het goed slot bedraagt	fr. 7559,16

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1876, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 26650,00 bedraagt in :

Ontvangsten	fr. 56849,83
Uitgaven	» 56757,94
Overschot fr.	91,91

Statistieke opgave van behoefteigheid.

De toestand van onze papier- en kantfabrieken zoowel als die van de tijkweverij is sedert ons laatste verslag niet verbeterd. De toegestane credieten voor het loopende jaar aan ons Armbestuur zullen derhalve onvoldoende zijn, en men zal ze voor het aanstaande jaar zekerlijk moeten verhoogen.

Onderstands uitdeelingen.

De uitdeeling, door ons Armbestuur volgens rekening van 1875 zelf gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1875, te weten :

In geld	fr. 6000,00
In brood	» 7079,75
In kleederen, lijnwaad en beddegoed	» 1199,98
Voor geneesmiddelen	» 1120,50
Jaarwedde van de genees-, heel- en vroedmeesters	» 2000,00
Voor mondkosten enz., der bestedingen in S' Pieters Godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen.	» 5775,58
Voor id. id. id. elders geplaatst.	» 7012,14
Voor id. van zinneloozen te te Brugge en id.	» 4412,29
Voor huishuren	» 1898,00
Voor onderstand aan vreemdelingen.	» 4954,02
Het Armbestuur heeft nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen en voor verleenden onderstand aan behoeftigen der stad in vreemde gemeenten, enz.	» 4185,18
(De betaalde kosten voor bedelaars door de stad beloopt fr. (978,60)	

Samen fr. 44857,82

Betwistbare zaken.

Geene.

Godshuizen.

BESTUUR.

Nogmaals moeten wij andermaal van geene verandering in het bestuur gewag maken.

Roerende en onroerende goederen.

Er is deswegens sedert ons laatste verslag geene verandering geschied.

Giften en legaten.

De Godshuizen zijn sedert een jaar van 1 september 1875 tot 1 september 1876 met de volgende giften begunstigd geworden, namelijk : St Pieters Godshuis; 1° met fr. 1000.» van vrouwe weduwe Antoon Van Genechten, in leven fabrikant alhier, op voorwaarde dat den vervallen interest zoude worden gebruikt om met Vasten Avond feestjes in het gesticht te geven; 2° Een van fs. 1000.» zonder voorwaarde door een onbekende; 3° met fr. 1000.» van Jufvrouw Elisabeth Hendrickx voor wijlen haren broeder Carolus Martinus Hendrickx, met last van alle jaren eeuwigdurend te doen celebreren in de Kapel van gemeld gesticht, twee lezende missen gevolgd van den *Profundis* tot rust en lfenis der ziel van haren voornoemden broeder op of omtrent zijnen sterfdag (26 februari), en voor ieder mis te betalen aan den celebrant vijf franken; 4° met fr. 5000.» door de voornoemde Jufvrouw Hendrickx, om te voldoen aan het verlangen van wijlen haren broeder den Eerw. heer Petrus Josephus Hendrickx, in leven rustend pastoor alhier, overleden den 14^{en} Januari 1876, op voorwaarde : a) van alle jaren eeuwigdurend te doen celebreren in de Kapel van voornoemd gesticht, twee lezende missen met de *Profundis*, tot rust en lfenis der ziel van voornoemden heer Hendrickx en voor iedere mis aan den celebrant te betalen vijf franken; b) van tweemaal 's jaars aan alle de weeskinderen, oude mannen en vrouwen van gezegd Godshuis te geven eenen goeden koffij en boterhammen van tarwe brood met krenten en daarenboven nog tien centiemen,

En St Elisabeth's Gasthuis met eene som van duizend franken, met last van alle jaren eeuwigdurend te doen celebreren in de Kerk van het Gasthuis twee lezende missen gevolgd van den de *Profundis* tot lfenis der ziel van wijlen haren genoemden broeder Carolus Martinus Hendrickx, overleden den 26^{en} februari 1875, op of omtrent zijnen sterfdag.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoren titel : *Roerende en onroerende goederen*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De gedane afleggingen zijn :

Aan het Gasthuis : 1° twee uitgelote obligatiën van de stads-leening van 1873 ieder van frs 100.» 2° Eene dito van de stad Antwerpen van Ned. f. 50.» afgelegd met frs 100,25 en 3° eenen cijns van frs 3,62 c. aan den penning 25 met frs 90,50 c.

Aan St Pieters Godshuis, eene uitgelote obligatie van de stads-leening van 1873 van frs 100.» En aan het jongens Weezenhuis eene rente ten laste van Mr Roest van frs 6339,49 aan 4 %.

De aanleggingen welke voor de Godshuizen zijn geschied, zijn namelijk voor :

Het Gasthuis vier inschrijvingen op 's lands grootboek voor een nominaal kapitaal van frs 700.» frs 2700.» frs 300.» en frs 1300.» aan 3 % dragende de n^{rs} 1340, 1408, 1711 en 2234.

St Petrus Godshuis : 1° Drie dito van frs 4300.» frs 100.» en frs 8100.» aan 3 % dragende de n^{rs} 1340, 1711 en 2234. 2° twee obligatiën van de stads-leening van 1873 van frs 500,» 4 1/2 % ieder n^{rs} 270 en 271 en vijf dito van frs 100.» 4 1/2 % dragende de n^{rs} 168, 169, 170, 171 en 172.

Voor het Beggijnhof twee inschrijvingen op 's lands groot-

boek onder de n^{rs} 1340, 1408 en 1711 van frs 200.» frs 1800.» en frs 100.» aan 3 %.

En voor het Jongens Weezenhuis eene dito van frs 8600.» aan 3 % onder n° 1643.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrotingen voor het loopende dienstjaar 1876, bedragen, te weten :

	Ontvangsten	Uitgaven	Overschot
Gasthuis	fr. 52508,72	fr. 52504,70	fr. 4,02
Beggijnhof.	» 17694,95	» 17603,75	» 29,22
S ^t Pieters Godshuis	» 29808,12	» 29804,00	» 4,12
Algemeen totaal	fr. 100971,79	fr. 100034,45	fr. 37,36
Die voor 1875 bedroegen	» 142159,02	» 141973,37	» 103,63
Verskil in { Meer	fr. 00,00	fr. 00,00	fr. 00,00
{ min	» 42067,25	» 41940,04	» 126,29

Dit verschil in min komt voorts dat er voor de bouw van het nieuw Gasthuis minder kredieten in de begroting van 1875 moesten gebracht worden.

Voor de herplaatsing van kapitalen heeft men in de begrotingen voor 1876 gebracht, te weten :

Voor S ^t Elisabeths Gasthuis	fr. 12533,00
Voor S ^t Petrus Godshuis.	» 6400,00
En voor 't Beggijnhof	» 1269,45
Te zamen.	fr. 20024,45

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1875 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.	Mali.
Gasthuis.	fr. 47269,07	fr. 42750,39	fr. 4518,68	fr.
Beggijnhof.	» 15547,51	» 15401,95	»	» 114,62
S ^t Pieters Godshuis » 22115,90	» 23582,47	»	»	» 1260,57
Algemeen totaal	fr. 84732,28	fr. 81594,79	fr. 4518,68	fr. 1381,19

Betwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en infirmerij op het Beggijnhof.

Deswege hebben wij andermaal geene veranderingen aan te stippen.

Deze twee gestichten onderhouden nog steeds beggijnen ; de fondatie negen en de infirmerij vier, samen dertien. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1875 tot 1 September 11. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 268 personen, te weten :

Van deze 268 personen waren er ten laste van Turnhout	212
Van andere gemeenten	14
Vreemd aan het rijk	10
Voor hunne penningen	18
Van Oud-Turnhout	14
Van Turnhout en Oud-Turnhout	0
Totaal	268

De huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis heeft geene verandering ondergaan.

St Pieters Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt door eenen geestelijken directeur en 9 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat nu maar 34 meisjes waaronder 30 kantwerksters, 20 jongens, 13 oude vrouwen en 28 oude mannen.

Onder de jongens weezen zijn er : 3 broodbakkers, 1 boekbinder en 16 handwerkers.

De onderstand van de stad zal moeten vermeerderd worden.

De rekening van 1875 bestatigt thans ongelukkiglijk dat de winsten van het gesticht, veel minder dan in 1874 hebben opgebracht. De mindere winsten zijn andermaal vergroot en belopen nu tot de som van fr. 2729,94.

Gedurende het jaar 1875 heeft men ontvangen voor de winsten, te weten :

Van de oude mannen en vrouwen	fr.	1001,11
Van de jongensweezen	»	2705,47
Van de meisjes	»	2256,26
		<hr/>
Totaal	fr.	5963,84
In 1874	»	8095,78
		<hr/>
Minder	fr.	2729,94

Zinneloozen.

Het getal zinneloozen tot onze stad behoorende beloopt nu 19. Er zijn er drie sedert een jaar overleden.

Ons Armbestuur heeft in S ^t Julianus gasthuis te Brugge en Erps-Querbs te onderhouden	13
Door hunne familie worden onderhouden	4
	<hr/>
Overeenkomend totaal.	19

Blinden en doofstommen.

De blinden die wij in onze stad kennen, zijn ten getalle van vijf. Allen zijn onbekwaam om onderwijs te genieten.

Twee stom-dooven zijn op stadskosten in het instituut te Brugge geplaatst.

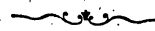
Bedelaars-werkhuis.

Het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraeten en elders de onderhoudskosten tijdelijk heeft betaald, is sedert ons laatste verslag vermeerderd, ofschoon wij, wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, hunne in vrijheidstelling blijven vragen.

Gedurende het 1 ^e kwartaal 1875 zijn er geweest	0
» » 2 ^e « » » »	9
» » 3 ^e » » » »	8
» » 4 ^e » » » »	0
	<hr/>
Totaal	35

TITEL V.

EEREDIENST.

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën enz.

Aangaande de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij sedert ons laatste verslag geene verandering te melden.

De ons bekende veranderingen die het personeel in St Joseph Collegie heeft ondergaan, zijn de volgende :

De heeren professoren F. J. C. Matthysen en F. Myse zijn het Collegie komen bewonen, terwijl de heeren T. H. Raedts naar Drongen, A. Schermers naar Leuven en J. G. F. H. Marzorati naar Nymegen zijn vertrokken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de Kerkfabrieken en de bureelen der Kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het decreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1875 die ter stads secretarij zijn overgelegd en welke door de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst :

a. St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 18944,81
Uitgaven van allen aard.	» 17434,27
	<hr/>
Overschot	fr. 1510,54

b. DE KERK VAN O.-L.-VROUW TE SEVERDONCK.

Ontvangsten	fr. 6775,50
Uitgaven	» 3450,38
	<hr/>
Overschot	fr. 3325,12

De geadviseerde begrootingen door den gemeenteraad voor 1877 bedragen :

a. VOOR St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 20172,00
Uitgaven van allen aard.	» 20163,29
	<hr/>

Overschot. fr. 6,71

b. VOOR DE KERK VAN O.-L.-V. TE SEVENDONCK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 12270,46
Uitgaven van allen aard	» 12253,00
	<hr/>

Overschot. fr. 17,46

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wij geen verandering aan te stippen.

Giften en legaten.

Onze kerken hebben sedert ons laatste verslag geene bekende giften ontvangen of legaten verkregen.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er is aan het kerkfabriek van St Pieters kerk eene rente afgelegd door de kinderen Verdonck van Arendonck van 1000 gulden Brabandsch Courant geld fr. 1814,03 aan 3 o/o, om te gebruiken tot aankoop van Belgische fondsen.

TITEL VI.

OPENBAAR ONDERWIJS.

Collegie van humaniteiten.

Bij aanhoudendheid kunnen wij melden, dat de goede faam van ons St Joseph's-collegie nog jaarlijks aanwint.

Men telde in hetzelfde voor de vacantie 321 studenten, te weten : 205 *internen* en 116 *externen*.

Veertien professors onderwijzen de studenten in de verschillende vakken van onderwijs.

In de *Apostolieke school* waarvan wij in ons verslag van 1872-1873 gewaagde zijn 65 studenten.

Middelbare school.

Het bestierend bureel en den administratieven dienst der gouvernements middelbare school alhier ter stede heeft geene veranderingen ondergaan.

In het onderwijzend personeel hebben wij slechts eene verandering aan te stippen.

De heer Ch. Plon, 1^e regent, ontslaggever, is door den heer Hanus, komende van Gosselies, vervangen.

In den laatsten bijzonderen prijskamp voor het vlaamsch tusschen de middelbare scholen van België, onder de nieuwe leerlingen, heeft de leerling Ch. Nauwelaerts, met 63 punten op 100 de 2^e loffelijke melding verkregen.

Dezelfde leerling heeft in den algemeenen prijskamp den 9^e prijs behaald met 79⁵ punten op 100, 47⁵ punten voor het litterarische en 32 voor het wetenschappelijk gedeelte.

Op 1 Januari 1875 telde men in de school 213 leerlingen.

Gemeente lagere scholen.

Wij bestatigen andermaal met innige voldoening den bloeienden toestand onzer scholen. De onderwijzers en onderwijzeressen zijn doordrongen van het hoog belang der edele zending welke hun is opgedragen, en leggen over het algemeen den loffelijksten iever aan den dag, om de leerlingen welke hun zijn toevertrouwd, in geleerdheid en deugd te doen voortgaan.

Het onderwijzend personeel der beide scholen is met een professor vermeerderd geworden. De heer J. B. Cools is als hulponderwijzer, en de jufvrouwen A. Boeykens en C. Liénard zijn als hulponderwijzeressen aangesteld; deze laatste in vervanging van Jufvrouw Horemans, welke haar ontslag had genomen.

Het getal kinderen welke, gedurende het schooljaar 1875-1876 het kosteloos onderwijs hebben genoten, beliep :

In de stadskostelooze jongensschool 344

Id. id. meisjesschool 206

In de school te Sevendonck { 33
(4 meisjes en 29 jongens) {

Samen 583 leerlingen.

Wij hopen dit getal jaarlijks te zien aangroeien, en verzuimen niets tot verspreiding van het onderwijs. De gemeente raad deinst ook nimmer terug, wanneer wij hem meerdere credieten voor het lager onderwijs komen vragen; wij zijn hem er dankbaar voor. Wij zetten onze pogingen bij het Staatsbestuur aanhoudend voort, om de toelagen te doen verhoogen: voor het jaar 1876, hebben

wij een crediet van fr. 4,327,00 verkregen, welke som wij de gegronde hoop hebben nog merklijk te zien verhoogen.

Sedert ons laatste verslag wordt in de hoogste klas van beider lagere stads scholen de fransche taal aangeleerd.

In den loop van den zomer, heeft de kantonale prijskamp plaats gehad tusschen de verschillende scholen der kantons Turnhout, Arendonck en Hoogstraeten; onze scholen hebben er echter geen deel aangenomen, om reden de hoogere overheid beslist had den prijskamp alléén voor de scholen der landelijke gemeenten te doen geschieden.

Wij hebben deze gelegenheid te baat genomen, om onze stadsjongensschool op den proefsteen te stellen, en ons van de betrekkelijke hoogte te verzekeren tot dewelke zij onder het wijs en kundig beleid van haren verdienstelijken hoofdonderwijzer, den heer Jacobs, gekomen is. Ten dien einde, hebben wij, hierin ondersteund door den achtbaren heer L. De Koninck, Inspecteur van het Ressòrt, wien wij hier onzen oprechten dank aanbieden, goed gevonden; aan de leerlingen der hoogste afdeeling juist dezelfde vragen te doen oplossen, welke voor den officieelen prijskamp hadden gediend. De uitslag was schitterend : van de negen leerlingen die de klas uitmaakten, behaalden op 150 punten, welke er te verdienen waren, de eerste 146 3/4 punten, de tweede 142 1/2 punten, de derde 136 1/2 punten, de vierde 133 3/4 punten, de vijfde 131 punten, de zesde 126 punten, de zevende 120 1/4 punten, de achtste 103 1/4 punten en de negende 79 punten.

De Gemeente Raad willende een blijk zijner hoogere tevredenheid aan de school geven, heeft eene som van twee honderd franken ter beschikking van het Schepen Collegie gesteld om als belooning aan de leerlingen en ook aan den hoofdonderwijzer uitgedeeld te worden.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Volgens ingewonne inlichtingen beloopt de bevolking der private lagere scholen :

	Jongens.	Meisjes.
Collegie	45	
Luyts	140	20
Vanhal	25	8
Nonnen van het H. Graf		358

Bewaarscholen.

De bewaarschool voor kleine kinderen, onder de bestiering van eenige dames onzer stad blijft steeds allen lof verdienen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers enz.

Hierover hebben wij geene veranderingen aan te stippen. Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar, door de stad toegestaan :

- 1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr. 4050.»
- 2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school te Severdonck » 14250.»
- 3° Voor den onderstand der bewaarschool, voor behoeftige kleine kinderen » 1700.»

Totaal fr. 19980.»

Schoollokalen.

De lokalen onzer twee scholen binnen de stad, ruim en luchtig gemaakt, beantwoorden aan hunne bestemming. Aan de school te Sevendonck, sedert korte jaren gebouwd, moeten wij echter jaarlijks onderhoudswerken doen uitvoeren.

Op 7 September II. heeft er eene aanbesteding voor de benoodigde schoolmeubelen, en het maken eener gaanderij in stadskosteloze meisjesschool, te Antwerpen plaats gehad. De heer Joseph Goossens, meester timmerman alhier, is aannemer verklaard geworden voor de som van fr^s 20225.99.

Onderstand voor het lager onderwijs.

Niettegenstaande onze reklamen, hebben wij tot nu toe voor het dienstjaar 1875 maar fr. 2447.» Ontvangen op de fr. 4670.»), welke de bestendige deputatie van den provincialen raad had toegestaan.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes, door de kanonikessen van het H. Graf gehouden, blijft nog altoos onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in de school 46 pensionnairen.

Buiten de kostschool ontvangen er 358 meisjes het onderwijs, 238 tegen betaling en 120 kosteloos.

Onder de laatste 120 kinderen zijn er 54 die in eene afzonderlijke school het kantenmaken leeren.

12 meesteressen onderwijzen de kinderen in de verschillende klassen.

TITEL VII.

**SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN
EN LETTEREN.**

Teekenschool.

Gedurende het schooljaar 1875-1876, werd stadsteekenschool door 149 leerlingen bijgewoond, verdeeld als volgt:

A. Bouwkunde.

Zamenstelling-uitvoering	4
Doorzichtkunde en overhoeks	3
Groote of zamengestelde orders.	11
Kleine orders.	13

B. Figuur en Ornement.

Boetsering figuur	6
» ornement	8
Teekening naar het pleister figuur	15

Ornement.

Teekening naar pleister en geschaduwde.	28
Voorbereidende klas	16
Klas der meetkundige lijntekening	43

De leerlingen der school doen in het algemeen onder de opperbestiering van den heer Taeymans, provincialen bouwmeester, veel vooruitgang.

Het staatsbestuur blijft nog altoos de school met modellen begunstigen, en toelagen verleen.

In het onderwijzend personeel is geen verandering geschied.

Bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden.

De heer W. J. F. Van Genechten, rustend eere voorzitter der rechtbank blijft voortdurend zijne verzameling van oudheden en kunstvoorwerpen verluisteren. Deze wordt ook meer en meer bekend en bezocht.

In den loop van het jaar is zijn kabinet verrijkt met eene kleine verzameling van Egyptisch geleiwerk, die door buitengewone vormen, vreemde kleuren en uitbeiteling zeer keurig en wonderlijk voorkomt. Een beroemd naturalist en kunstkenner heeft deze uit verre landen medegebracht en aan genoemden heer geschonken.

Overigens heeft Mr Van Genechten nog kunnen aankopen een tweede bord of teljaar of zoo gezegd eiëren schaal (rubis); een zeldzaam porcelein dat men in Japan alzo noemt en ten gebuik van den Keizer dient, en niet mag uitgevoerd worden. Een dergelijk bord kost hier te lande, wanneer men die vinden kan, tot 3 à 500 franken; als ook vier borden oud Persiaansch potwerk; een ovale schotel met figuren oud Rouaansch en een *scodella* van de beste Italiaansche school en geleiwerk met figuren opgehelderd.

De verzameling van den heer Ignatius Loyens, toegevoegd greffier bij de rechtbank van eersten aanleg, blijft insgelijks in belangrijkheid winnen, namelijk in voorwerpen van porcelein en schilderijen van befaamde schilders.

Muziekgenootschappen.

Zie ons vorig verslag over 1872-1873.

Muziekscholen.

De lessen onzer muziekschool werden gedurende 1875-

1876 gemiddeld door 74 leerlingen gevolgd, te weten: 50 woonden de lessen van de solfège bij; 9 die van de symphonie, 4 id. van quatuor en 24 id. van de snaar- en blaasinstrumenten. De leerlingen blijven goede vorderingen maken.

Letterkundige genootschappen.

Geene.

TITEL VIII.

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIËNE). EN OPENBARE GEZONDHEIDSGESTELTENIS.

Nopens het *geneeskundig toezicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is geene verandering geschied.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

De openbare gezondheids-gesteltenis in onze stad laat niets te verlangen over.

Wij tellen heden 15 september, het getal overlijdens op 274. Twaalf sterfgevallen minder dan het verledene jaar. Nogtans zijn er in den zomer nog al eenige gestorven van darmontstekingen. Thans heerscht er onder de kraamvrouwen hier en daar eene buikvlies ontsteking.

Koepokinenting.

Wij hebben veel gewonnen met den aangenomen maatregel, van de kinderen der kleine burgerklas ten huize van

den heer doctor Vermeirsch te laten vaccineren. Die vaccinatiën zijn sedert ons laatste verslag andermaal vermeerderd. Genoemde heer heeft 182 kostelooze koepokinentingen gedaan.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaamsoefeningen.

De gymnastique of lichaamsoefeningen worden onderwezen door de heeren Bertels en Tyriard aan de leerlingen in de Staats middelbare school.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Sedert ons laatste verslag is er eene vergunning voor begraafplaats op het gemeente-kerkhof gevraagd en toegestaan geworden.

Rampen en ongelukken.

Wij zouden zonder de spoedige hulp onzer pompiers en burgers vier brandrampen te betreuren hebben gehad, doch deze zijn gelukkig allen in hun beginsel gedempt geworden. De bedoelde branden waren ontstaan te weten: 1° in het karton fabriek van de heeren Glénisson en zonen, in de St Antoniusstraat, 2° in een huis in de poort van den heer Crols-Vueghs, in de Paterstraat, 3° in de broodbakkerij van L. Vanhees, op den Antwerpschen steenweg en 4° op den molen van Joseph Wouters. Deze laatste brand werd door het hemelsch vuur veroorzaakt.

De ongelukken sedert ons laatste verslag voorgevallen zijn de verdrinking van drie personen in de vaart.

TITEL IX.

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTITIE EN GEVANGENHUIZEN.

Politie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

De veranderingen welke wij in het personeel der politie hebben te vermelden is: 1° de benoeming van den toegevoegde Buyckx. De toegevoegden Vandenbrouk en Vanden-nieuwenhuysen zijn tot de eerste klas bevorderd geworden, en hebben 50 franken verhooging van traktement bekomen.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1° September 1875 tot den 1° September 11. heeft onze politie 334 processen-verbaal opgemaakt, te weten :

Voor bedelarij	11
» brandrampen	4
» hout- en strooiseldieverij	72
» dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten	48
» mishandelingen	50
» misbruik van vertrouwen	1
» insectenetende vogelen te vangen	0
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen	113

Mede te dragen 287

	Medegedragen.	287
Voor smaadwoorden		23
» ongelukken		4
» tuischspelen		7
» zinneloozen toestand		6
» aanslag op de zeden		2
» redding van personen		4
» desertie		1
» jachtstrooperij		0
	Totaal.	334

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wij hebben op ons grondgebied eene zelfmoord te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

Wij hebben geene verandering in het personeel van het gevangenhuis te melden.

In het gevangenhuis alhier waren er op 10 September II. 39 gevangenen; 24 van de provincie Antwerpen, 9 van de provincie Brabant, 1 van Oost-Vlaanderen, 1 van Namen, 2 van Limburg, 1 van Henegauw en 1 van Luik.

Hulpmiddelen tegen den brand.

Zie ons vorig verslag.

Paspoorten.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene buitenlandse

paspoorten door onze inwoners gevraagd geworden. Sedert 1 September 1875 tot 1 September II., zijn er andermaal door ons 8 bewijzen van eenzelvigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 September 1875 tot 1 September II., hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 20 werkboekjes afgeleverd.

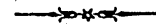
Er zijn geene overtredingen ter dezer materie gedurende voormelden tijd bestatigd geworden.

Aanplakking, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X.

BURGERWACHT, MILITIE, GARNIZOEN.

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zie ons vorig verslag.

Militie.

BEPAALD AANDEEL.

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 32 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen, niet begrepen twee lotelingen van hollandsche afkomst, die op den inschrij-

vingslijst ambtshalve door den Arrondissements-Commissaris zijn doorgeschrapt, was 120. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den militie-raad.

Er zijn wederom dit jaar drie zittingen van den militie-raad geweest.

GETAL- EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING.

20 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld te weten :

Voor lichaamsgebreken	5
» kleinheid van gestalte	3
» broeders in dienst	6
» onderstand van weduwe.	1
» » van ouders	3
Als zijnde eenig kind.	2
Totaal.	<u>20</u>

VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-VER-

WISSELAARS DER LICHTING VAN 1876

ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSSEN VAN 'T LEGER.

2 ^e Regiment Artillerie	2
6 ^e en 7 ^e » »	1
Bataillon du train.	1
Regiment Genie	1
» Grenadiers	1
1 ^o » Lanciers	1
2 ^e » »	1
1 ^o » Guiden	1

Mede te dragen, — 9

	Medegedragen.	0
2 ^e Regiment Guiden		2
» Carabiniers		1
1 ^o » Jagers te voet		7
2 ^e » » »		2
3 ^e Linie Regiment		1
4 ^e » »		7
8 ^e » »		1
	Totaal.	<u>30</u>

Twee militiens die in Frankrijk verbleven, zijn niet opgekomen.

Er zijn dit jaar 2 reklamen tegen de beslissing van den militieraad en 2 tegen de vrijstelling van 14 andere lotelingen gedaan geworden.

De twee reklamanten welke tegen de beslissing van den militieraad in beroep waren gegaan zijn voor een jaar uitgesteld; en de vrijgestelde lotelingen waartegen men had gereklameerd zijn door den revisieraad gehandhaafd gebleven.

De majoor deel makende van de militieraad is bij de hogere overheid in beroep gegaan, tegen acht lotelingen welke de genoemde raad had goedgevonden en waarvan er vijf voor den dienst zijn afgekeurd.

Van de 120 lotelingen, ingeschrevenen, zijn er :

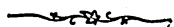
- 3 die alleenlijk kunnen lezen.
- 8 welke kunnen lezen en schrijven.
- 86 die kunnen lezen, schrijven en rekenen, en
- 23 die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnizoen casernement.

Nihil.

TITEL XI.

OPENBARE BELASTINGEN.

Kadaster.

De werkzaamheden van het kadaster alhier ter stede worden voortdurend met de grootste zorg nagegaan en afgewerkt.

Grondbelasting.

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het loopende jaar bedraagt.

In principaal ten voordeele van den Staat . . . fr. 30463,32

OPCENTIEMEN.

1° Voor de provincie . . . 11 fr. 3350,95

2° Voor de gemeente . . . 37 » 11271,37

Algemeen totaal. fr. 45083,64

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 435191,30 en is verdeeld op 978 artikelen.

De marc le franc, ten voordeele van den Staat, is fr. 0,07 %. Ten voordeele van de provincie worden er 11 en voor de stad 37 opcentiemen geheven.

Personeele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 989 belastingschuldigen.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het dienstjaar 1875, bedraagt fr. 43567,42 en is verdeeld als volgt:

Hoofdsom ten voordeele van den Staat. . . fr. 26706,37

OPCENTIEMEN.

1° Voor den Staat. 15 fr. 4003,03

2° Voor de provincie 11 » 2937,77

3° Voor de gemeente 37 » 9881,58

4° Opnemingskosten » 33,87

Overeenkomend totaal. fr. 43567,42

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 144190,00.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 9300 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten : 1583 à rato van 84⁸⁰/100 en 7717 aan fr. 1,06.

Haardsteden.

Men telt in onze stad 1506 haardsteden, die belasting betalen, te weten : 573 aan fr. 0,85; 584 aan fr. 1,59 en 359 aan fr. 3,71.

Mobiliair.

Het mobiliair is voor eene som van fr. 409793,00 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

313 dienstboden betalen belasting, te weten : 106, fr. 6,36; 130, fr. 8,48 en 87, fr. 14,84.

Paarden.

Men telt in onze stad 79 paarden die belasting betalen, te weten : 14, fr. 10,60; 49, fr. 15,00, en 16, fr. 42,40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen op de kohieren gebracht is 1203.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het afgelopen dienstjaar 1875 uitvoerbaar verklaard, beloopt:

In hoofdsom 10892.40

OPCENTIEMEN.

1. Voor den staat . 20	fr. 2178,66
2. Voor de provincie 0	» 00.00
3. Voor de gemeente 24	» 2615.45

Algemeen totaal fr. 15686.51

Slijtrecht op de sterke dranken 1875.

TEN VORDEELE VAN DE PROVINCIE.

Getal der belastingschuldigen 213.

Bedrag der kohieren, fr. 4164.73

De oninbare posten van deze belasting beliepen » 125.46

Slijtrecht op den tabak 1875.

128 Belastingsschuldigen zijn aangeslagen voor fr. 1302

De oninbare posten bedragen » 24

Provinciale belasting op de honden.

Voor de provinciale belasting op de honden voor 1875 zijn

399 gewone honden, 49 jachthonden en één windhond aangeslagen.

De heer Rijks-ontvanger heeft van die belasting die frs 2313.50 beliep, kunnen inmanen frs 2105.

Accijsrechten.

De accijsrechten in onze stad door den heer rijks-ontvanger gedurende het jaar 1875 ontvangen, beloopt, te weten:

Op de bieren en azijnen	fr. 31411.44
	Totaal. fr. 31411.44
In 1874 was hiervoor ontvangen	» 32394.88
	Verskil in min. fr. 983.44

TITEL XII.

OPENBARE WERKEN.

Personeel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

De kasseiing van de laatste sectie van den steenweg van onze stad naar Lille en Gierle, is onlangs aanbesteed en aangenomen geworden door den heer Aug. Lenaerts allhier, voor de som van fr 74,260.»

Genoemden aannemer doet reeds de kasseien ter plaatse op de bedding voeren, en zal eerstdaags met de werken beginnen. Wij vertrouwen dus dat de lang verlangde steenweg in het begin van het jaar 1877 zal voltooid zijn.

Groote wegen en straten.

Bij aanhoudenheid zijn onze buurtwegen goed onderhouden, en de stadswerken, sedert ons laatste verslag uitgevoerd, zijn de volgende :

1° De kasseiings-werken van de Leopoldstraat en 2° de overwelling van den loop komende van het Kasteelwater en leidende naar den Antwerpschen Steenweg, aangenomen door den heer Gervais-Sak voor frs 13,600.» ; en 3° de overwelling van den loop komende van de groote markt in het zoogenaamd Bescheten straatje, door genoemden aannemer ondernomen voor frs 2200.»

Om de afwatering in de Paterstraat te verhelpen, en ook voor de openbare gezondheid in die straat te werken, heeft de Gemeente-Raed na lang hierover te hebben gehandeld, besloten van de verlangde verbetering door eene onderaardsche afwatering met beton goten, langs het Beggijnestraatje, zien te verkrijgen. Nadat er studiën van waren gedaan geweest en plans opgemaakt, welke door het bestuur van bruggen en wegen en de hoogere overheid waren goedgekeurd, heeft men deze openbaarlijk aanbesteed aan den heer Ant. Van Liempt alhier, voor frs 13280.»

Deze werken uitgevoerd zijnde, hebben aan de inwoners der beide straten niet voldaan ; en hebben ofschoon men het slechte gewoonlijk zeer vergroot en het goede dikwijls verzwijgd, overdreven klachten veroorzaakt. Wel is waar de gemaakte onderaardsche riool heeft wezenlijk vuile uitwasemingen doen ontstaan maar wij verhopende deze te zullen kunnen doen ophouden.

Ten einde de slechte afwatering der Bentelstraat te kunnen verbeteren, zal men kortelings met het uitvoeren der werken, volgens het goedgekeurd plan, een aanvang nemen.

In het toekomend jaar zullen de verbeteringswerken in

de Nieuwstad ondernomen worden. Ook zal men de kasseiing aan het begin der Hannuitstraat doen uitvoeren.

Stads brandspuiten.

De brandspuitdienst zal op een geheel andere voet worden ingericht.

Door het toedoen van eenige personen is er een korps vrijwillige pompiers tot stand gekomen, hetwelk kosteloos den branddienst wil verrichten.

Hetzelve bestaat uit de burger- en werkende klas.

Wij verhopende over deze nieuwe inrichting het aanstaande jaar een gunstig verslag te mogen geven.

Openbare verlichting. — Verdeeling van de gaz.

De toestand van ons gazfabriek is nagenoeg dezelfde gebleven. Door de mindere prijs der steenkolen verhopende wij in ons volgend verslag voor het loopende jaar van een beter resultaat te mogen gewagen. De comptabiliteit wordt goed en op de klaarste wijze gehouden.

Markten.

Onze maandelijksche veemarkt wint nog bij voortdurend aan en doet voorzien dat zij eene van de belangrijkste van het land zal worden. De markt wordt steeds door kooplieden uit al de provinciën des lands bezocht. In 1875 heeft men ongeveer 5000 hoornbeesten te koop geveild en meer dan de helft er van verkocht.

De paardenmarkt blijft onbeduidend.

De afperking van het vee op de markt heeft het gewenschte doel bereikt.

Over onze graanmarkt hebben wij geene verandering te melden.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal, heeft voor het loopende jaar fr. 688 opgebracht.

Het staangeld blijft op onze markten afgeschaft.

Slachthuis.

Zie ons vorig verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

De zuiveringswerken der rivieren en waterloopen welke men gewoonlijk niet uitvoert dan na de afkondiging der bepaalde tijdstippen door het provinciaal bestuur, hebben door de regens op het einde van Augusti en in de maand September te verlangen overgelaten. Het zal derhalve noodig zijn van in den voorzomer, ingevolge het reglement, eene buitengewone kuisching van de rivier de Aa en andere waterloopen te bevelen.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

De gemeente gebouwen ontvangen het noodige onderhoud.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Zonder verandering.

Bijzondere bouwingen.

Buiten de groote veranderingen en merkelijke verbeteringen in en buiten onze stad gedaan, zijn er sedert 1 September 1875 tot 1 September ll., 49 nieuwe huizen gebouwd of in opbouw.

TITEL XIII.

LANDBOUW.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den oogst.

De oogst van het tegenwoordig jaar voor wat het koren en tarwe betreft, die men op het einde van Mei nog zeer slecht beschouwde, is buiten verwachting later door het goed weder op korten tijd verwonderlijk veranderd. Met genoeg kunnen wij zeggen, dat er op ons grondgebied eenen goeden oogst van de wintergranen is gewonnen. Deze granen zijn ook door de droogte voor den 20^e Augusti zeer droog ingeschuurd en zijn van beste hoedanigheid.

Winter- en zomergarst wordt hier weinig gezaaid en er is ook weinig koolzaad geplant geworden.

De vroege haver in het open veld gewonnen, is ook goed ingeogst, maar die welke op de binnen erven was gezaaid, en die zooveel beloofde, is tengevolge van de aanhoudende regens in de verledene maand September, met moeite kunnen ingeschuurd worden, en zal van slechte hoedanigheid zijn.

De boekweit die buitengewoon goed was gewassen, en waarvan men eenen goeden oogst verhoopte, heeft weinig en meestal slecht graan opgeleverd.

De klaver, voederplanten en het hooi hebben tamelijk veel opgebracht. De toemaat integendeel is slecht geweest en men

heeft hem, door gebrek aan voeder grootendeels groen moeten afmaaien.

Het najaar, voor wat de speurrie en rapen betreft, belooft weinig, ten ware eene gunstige weersgesteldenis hier verandering aan toebrengt.

Wegens den aardappeloogst betreuren wij te moeten zeggen dat dezelve in opbrengst te verlangen laat, ofschoon men een goeden wasdom van het loof heeft bestatigd. Op de zware gronden is den opbrengst goed; de voormelde aanhoudende regens, brengt aan die vrucht op de genoemde landen veel nadeel bij.

Opbrengsten.

Men berekent dat de volgende granen, zaden, enz., per hectare, middelmatig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° het koren (rogge) 21 hectoliters; 2° de tarwe 29 hectoliters; 3° de wintergerst 32 hectoliters; 4° de boekweit 14 hectoliters; 5° de haver 38 hectoliters en 6° de aardappelen 150 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons verslag van 1866-1867.

Beplantingen en ontginningen.

Over de beplantingen en ontginningen zie men ons verslag van 1873-1874.

Er is alhier ter stede op 8 December ll., eene conferentie gegeven door den heer Janssens, gediplomeerd landbouwkundige alhier, en heeft bijzonderlijk gehandeld over het planten der aardappelen, koolen en erwten, en de middelen aangeduid om den grond te bewerken, ten einde hiervan eene buitengewone opbrengst te bekomen.

Staat van de paarden en het vee, opneming, verbetering der rassen, veeziekte.

Over den staat der paarden en van het vee, zie men onze verslagen van 1873-1874.

Veeartsenijdienst.

Zie ons verslag over 1872-1873.

Prijskamp voor de paarden, vee, pluimgedierte en landbouw-voortbrengselen.

Er zal op den 15, 16 en 17 October alhier ter stede eenen prijskamp plaats hebben voor de landbouw-voortbrengselen, voor de veeteelt en landbouw-werktuigen.

Wij zullen het toekomende jaar hierover gewagen.

De stad heeft hiervoor eene toelage van fns 500-» verleend.

TITEL XIV.

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene verandering ondergaan.

Fabrieken die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Zes-en-twintig onderzoeken van *commodo* of *incommodo* hebben er sedert den 1ⁿ September 1875 tot den 1ⁿ Septem-

ber II. plaats gehad, te weten : 3 voor het oprichten van een slachterij, 5 voor het maken van eene smis, 8 voor het maken van een bak-oven, 3 voor het maken van chicoreefabriek, 2 voor de oprichting van bewaarplaatsen voor petroöl-olie, 4 voor fabrieken, werkende met stoomwerktuigen en een voor de oprichting van een bewaarplaats van lijnolie, vernis, terpentijn, drogen en acciden.

Beweging van den handel op de vaart.

De opening van de tweede sectie der vaart van onze stad op Antwerpen, heeft aan de aanvoer van bouw- en meststoffen en de uitvoer van palen en brandhout voor de koolmijnen nog meer levendigheid gegeven.

Verzendingen van kalk voor den landbouw naar de omliggende dorpen, ziet men niet meer.

De slijting van steenkolen blijft insgelijks voor de opgegevene redenen in ons verslag van 1869, verminderen.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Jaarmerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen.

De middelbare prijs der granen op onze markt verkocht, is geweest per 100 kilograms.

	TARWE	ROGGE	BOEKWEIT
In 1875	fr. 00.00	fr. 21.52	fr. 00.00
In 1874	» 00.00	» 26.63	» 00.00
Vershil in min	fr. 00.00	fr. 5.11	fr. 00.00

Bij voortdoring wordt er om zoo te zeggen op onze markt geene tarwe noch boekweitgraan meer verkocht.

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt sedert 1 September 1875 tot 1 September II. is verkocht geweest, was fr. 2.48 en de hoogste fr. 3.72.

Broodzetting.

Zie vorig verslag over 1870-1871.

Rechtbank.

Wij hebben deswege, sedert ons laatste verslag, van geene verandering gewag te maken.

Kamer van koophandel, nijverheidstoestand, enz.

De groote en kleine handel in onze stad heeft even als in het geheele rijk gedurende een jaar, door een algemeene crisis geleden.

De nijverheidstoestand van de fabricatie van tijken is kwijnend. Er is om zoo te zeggen geen uitvoer naar den vreemde.

Dien van de zwarte kanten is ook niet verbeterd, en de verzendingen van de gewone witte kanten, welke men veel voor Holland werkt, zijn ook verminderd.

De fabricatie van lijnwaden en kuiperskatoenen is hetzelfde gebleven.

De verzending van sommige voortbrengsels van onze fabrieken van gekleurd papier, kaartmakerijen enz., enz., welke in het najaar van 1875 hadden hernomen, zijn verminderd voor wat de kaarten aangaat.

Onze twee garen- en linnen bleekerijen hebben dit jaar veel gebleekt.

Het vertier van onze brouwerijen is vergroot.

Dat van onze zout- en zeepziederij blijft nagenoeg hetzelfde.

Onze huidevetterijen blijven hetzelfde getal werklieden bezigen. Het leder is in prijs verminderd.

Sedert ons laatste verslag zijn er in onze stad geene verklaringen of opschorsingen van betaling of bankbreuken gedaan.

Evenals in vorige jaren laten wij eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen sekretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne Heeren, leggen wij ter tafel tot UEd. bericht, ingevolge den zin der gemeente-wet, het door ons opgemaakt ontwerp van de stedelijke begrooting voor 1877, hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen.

Wij verhopan dat UEd. ons nogmaals vertrouwelijk, voor al wat stads belang en burger welzijn aangaat, zult ondersteunen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente- raad te Turnhout, den 2 October 1876.

Ter ordonnantie : DE BURGEMEESTER,

DE SEKRETARIS, J. A. C. HOEFNAGELS.

P. J. HEUVELMANS.

VERSCHILLENDE ONDERWERPEN.

1 5 7 6.

Tijdens het beleg van de Stad Leyden, waarvan wij het verledene jaar gewaagden, nam Keizer Maximiliaan II, zwager en schoonvader van Koning Philippus, de gelegenheid waar om zijn oudste zoon Rudolphus II, die reeds als Romeinschen Koning was gekroond geworden, en hem op zijnen 24 jarigen leeftijd opvolgde, in de Staatszaken te onderrichten.

Deze vorst in Spanje opgevoegd was om zoo te zeggen gansch tot het Spaansch politiek geneigd. De Keizer zijn vader, welke dit ontdekte, stelde alles in het werk om deze gedachten uit zijnen geest te doen verdwijnen. Hem betoogende dat men de Duitschers met meer omzichtigheid moest behandelen, en niet verplichten van tegen hunnen Souverein op te staan, zoo als zijn oom in de Nederlanden had gedaan, en waar door deze den hardnekkigsten oorlog van de wereld op zich had getrokken.

Hij deed zijn zoon gedurig herinneren, wat er voornamelijk in Brabant en Vlaanderen plaats had; hem hier door inboezemende de afschuwelijke wreedheid der burger Oorlogen, die gewoonlijk het verval der rijkste en bloeiendste Keizer en Koningrijken veroorzaakten.

Deze onderrichtingen hadden op den geest van Rudolphus zooveel invloed gemaakt, dat hij later dezelfde regeeringslijn van zijn vader, Keizer Maximiliaan volgde.

Het was ook hierdoor dat het Duitsche rijk van oorlogen lang bevrijd bleef; nogtans na zijne dood verontruste zich het gansche Kristendom. Zijn eenig doel was steeds rust en eendracht onder de leden des rijks te behouden, om eenen sterken wederstand aan de ongelooovigen te bieden.

Na de dood zijns vaders, welke, den 12^e October 1576 plaats had, volharde Keizer Rudolphus in de inzichten zijns vaders, om den opstand en de wreedheden in de Nederlanden te doen ophouden. Hij werkte met ijver om vrede te verkrijgen en de gemoederen te bevredigen van het volk, dat van dag tot dag meer en meer den Spanjaard haatte. Hij schreef zelfs aan den prins van Oranje en andere hoofdmannen van het bondgenootschap zeer vriendelijke brieven, waar bij hij hun even als Keizer Maximiliaan had gedaan, zijne bemiddeling bij Philippus aanbood. De verbondene namen het aanbod zonder overweging aan. Graaf Gunter de Schwartzembourg, zwager van den prins van Oranje bleef gelast om in zijn naam te onderhandelen.

De Koning Philippus blijde van zich met zijne onderdanen te verzoenen, wel ziende dat er niets ten zijnen voordeele gelukte, wilden alle vredens voorwaarden inwilligen, welke gevoeglijk door de twee partijen konden worden aangenomen.

De stad Breda werd voor het houden van een Congres gekozen. Maar wanneer men de onderhandelingen aanving, begreep men dadelijk dat er niets, zoo als 't ook na verschillende wederzijdsche voorstellen gebeurde, zoude worden uitgevoerd. De hollandsche en Zeelandsche Staten vroegen het vertrek der Spaensche krijgslieden buiten de Nederlanden; de handhaving der zittingen van de generale Staten, en de vrijheid van geweten. De Gouverneur generaal Requesens nam de twee eerste artikelen aan en boodt vergiffenis van alle verledene zaken, en de herstelling van al de

voorrechten: edoch er bijvoegende, dat de Koning niet dan het eenig Roomsche katholijk geloof in zijne staten konde dulden. Deze laatste bedinging onderbrak en vernietigde al de goede diensten en bemiddeling welke Keizer Rudolphus wilde toebrengen. Philippus gestoord dat men de genade niet aannam welke hij aan de verbondene wilde verleenen beval van den oorlog met meerder kracht dan te voren te hernemen. Ofschoon de Oorlogstochten in de Kempen, gedurende voormelde onderhandelingen, niet hadden opgehouden, zoo als men door den hier na volgenden Staat zal zien, namen partijen onderling met verbittering de wapens op. De Staten van Holland om hunne soldaten te betalen deden geld slaan, waar op den eenen kant een leeuw werd verbeeld, houdende een blooten degen, met de woorden: *Securius bellum pace dubia*; het gene wil zeggen: *dat den Oorlog beter is dan een twijfelachtigen Vrede.*

Middelerwijl dat men van allen kanten Oorlog voerde, kwam de Commandeur van Castilje, 's Konings landvoogd, te overlijden, en had den tijd niet gehad van een ander Gouverneur in zijne plaats te stellen, ter welker gelegenheid de provinciale Staten in naam des Konings, het Staatsbewind op zich namen.

De soldaten, welke niet betaald waren, gingen tot muiterij over, roofden en plunderden in al de plaatsen waar zij zich bevonden. Zij verwoesten en plunderden Maastricht en ook Antwerpen, waar de schade zoo in geld, meubelen als in de vernieling van gebouwen en gestichten op 24 millioenen werd begroot. De plundering in deze rijke stad duurde verschillende dagen en wierd de Spaansche furie genoemd. Bevelhebbers, officieren en krijgslieden hadden zoo veel goud geroofd, dat zij er gevesten voor hunne degens en borstharnassen van lieten maken. Doch sommige Antwerpsche goudsmeders, namen ook een deel van den buit, en

mengden het goud met koper. Deze troepen zoo Spanjaards als Duitschen welke een dusdanig boosaardig en onverdragelijk wreed leven leidden dwongen de provinciën, die getrouw aan Koning Philippus waren gebleven, den prins van Oranje tot hunnen onderstand te roepen, als zijnde dagelijks aan de rooverijen van die muiters blootgesteld. (1)

De Spanjaarden werden als vijanden van den Koning en van het land verklaard.

Alle de provincien, behalve Luxemburg, verbonden zich voor de gemeene verdediging door het beroemd traktaat dat te Gent den 8^e November 1576 werd gesloten, bevattende 25 artikelen waar van den voorname korte hoofdinhoud was: *Vergiffenis van het verledene. De zaken over te laten in den staat waar in zij waren. Zich onderling te helpen om de Nederlanden van de Spaanschen en vreemde dienstbaarheden te verlossen.*

Alle plakkaarten en veroordeelingen betrekkelijk de onlusten en den Godsdienst op te schorsen tot de bijeenkomst van de generale Staten. Al de gevangenen los te laten. De zuilen, zegeteekens en standbeelden met hunne opschriften, door den hertog van Alva trotselijk opgericht, te slechten en te vernietigen, voornamelijk zijn standbeeld op het kasteel te Antwerpen, en de pijramide die op de plaats stond van het hotel van Culenbourg hetwelk hij had doen slechten, om dat den Adel er zich had vergaderd om een vertoogschrift tegen de inquisitie op te stellen.

Men geloofde alsdan de Nederlanden geheel en al voor den troon van Spanje verloren, welk land om aan den tijd te voldoen, genoodzaakt was dit traktaat goed te keuren, en

(1) Men zie hier over de historie van Antwerpen. Ook zijn er nog heden verschillende handteekens van Spaensche en Duitsche officieren op 't stad-huis welke tijdens die rooverijen te Antwerpen in garnizoen waren.

ten gevolge van welk, de kasteelen van Gent, van Valenciën, van Kamerijk, van Utrecht en Groeningen werden geslecht, als ook de andere monumenten en vooral het beroemd standbeeld van den hertog van Alva, dat tot stukken werd verbrijzeld en gansch vernietigd.

Om zich van de Spanjaarden en vreemde dienstbaarheid te bevrijden, werden de volgende instructiën en bevelen aan de Magistraten en Wethouders van Turnhout, en aan andere steden en dorpen gezonden, welke wij hier letterlijk mededeelen. De lezer zal bij het overzien dier stukken een oordeel kunnen vellen, zoowel over den toestand des lands als over de geweldnarigen, waaraan de bevolking was blootgesteld.

Wie zou gelooven, dat men uit naam van de staten van het land, en met bewilliging van den raad van State van Z. M. den 30 September 1576, tot het bekomen van geldmiddelen, die er voor het vertrek der Spanjaarden noodig waren, aan de magistraten en wethouders voor instructie uitgaf, die onder andere melde: *(Om te verhoeden het kwaad, ongeregeltheid ende dwingelandij zoo langen tijd van de Spanjaarden verdragen, geroofde en verwoeste steden, schandalisatie van vrouwen, dochters en jonge kinderen; in zulker voege dat er geen deel van den lande van hunne geweldnarigen vrij en ongestoord is geweest.)*

INSTRUCTIE voor deghene die by de Magistraten ende Wethouders van steden ende dorpen van de Nederlanden sullen gecommiteert wesen totten ontfank van de gerede penninghen die sullen gepractiseert moegen wordden van den ondersaten ende inwonderen van den selven lande Doe gequalificeert om te assisteren deur staten tot effecte van de resolutie op de pacificatie van den vs. lande endet vertreck van den Spaenjaerden vuytten lande van herwaerts over.

In den iersten sullen voorhouden beneficie dat zal moegen toecomen

den lande int generael door de voors. pacificatio ende vertreck van den Spaenjaerdon, van der verlossinge van der seruituyt in de welcke de zelve Spaenjaerden altyt hebben gepretenteert ende alnoch pretenteren te brengen dlandt ende inwoouderen der zelve.

Item voer te houdene het quaet ongeregeltheit ende violentie zoe langen tyt van denzelven verdraegen, gepileerde ende gesaccageerde steden, schandalizatie van vrouwen, dochters ende jonge kynderen, in sulcker vueghen datter geen deel van den lande is geweest vry of exempt van heure oppressie.

Ende alzoe de voirs. staten hebben voergenoemen een werck zoe goet prouffytelyck, ende salich voor eenen yegenlycken tot conservatie van heuren leven, goeden, huysvrouwen ende keynderen, eensamentlyck die liberteyt ende vryheyt van Lande zynde te vreden dtoc te employeren heure lyff ende goet al met onderhoudt van Catholycke Roomsche Religie, en behoirlycke Obedientie aan onsen heere den Coninck, soe eest dat om dtoc te moegen comen de voirs. staten hebbende onderlinge gedelibereert, en hebben neyt weten te adviseren beter middele oft gereeder expeditie dan te versoeken de goede ondersaten ende inwoouderen van den vs. lande, zoe wel gheestelycke als weerlycke, ten eynde dat een yegelyck nae dat meer zyne qualiteyt zoude moegen estimeren willen assisteren met gereden gelde, oft in goude oft silver ongemundt, dwelck men te vreden is taenveerdene, te weten: het croongout tot XXII gulden donche, ende tsilver tot XXXVII stuyvers donche, ende meer oft min nae de weerde ende estimatie van luyden hen des verstaende.

Ende dat een yegelyck voer de verseckerheyt ende indempnityt gegeven sullen worden brieven van constitutien van rente nae advenandt, van den penning XVI, gehypothiceert opt gemeyn lichaem van den vs. staten. Hopende de voirs. staten dat neymant hem en zal willen excuseren, principaelyck in een zaecke zoe rechtveerdich en redelyck ende assisten tot zynen eyghen welvaeren, ende waer aene dependeert ende hanght die gheele masse van den onderhoudt van den lande.

Ende aengaende deghene die egheen middelen en zoude hebben te furneren gereet gelt noch oyck gout oft silverwerck ende nochtans hebben onberuerde goeden voer de welcke men zoude moegen lichten gelt op heure credit en obligatien sal men sulcke indueeren te geven heure obligatien, voer een redelycke ende gemodereerde somme.

Ende daer eenighe zouden moegen wesen dmiddel hebbende die hen neyt gewillichlycken zouden willen voegen tot allen tghene des voors. is, sal men de zelve dtoc moegen bedwingen by reele executie van heure persoonen ende goeden, ter discretie van die van de weth.

Ende sullen oyck de voors. gecommiteerde ende rontmeesteren van staten terstont moegen lichten gereet gelt op redelycken fret ende interest, van den coopliden ende andere op de obligatien van den voirs. Nederlanden, oft ten minsten van den staten van Brabant, Vlaenderen ende Henegouwe totter somme toe van sesse hondert duysent gulden oft ponden van veertich grooten, munte van Vlaenderen t'pont, al ter discretien van den voirs. magistraten ende Wethouderen van de steden ende dorpen.

Welverstaende dat Nyemant zal worden getravailleert oft geindnceert tot tghene der voirs. is, dan alleenlyck teender plaetssen, te wetene ter plaetse van zyne principaale residentie.

Alzoe gedaen ende geresolveert by de heeren gedeputeerde van de staten van den lande van herwaerts over vergaert wesende tot Brusselle onder de goede geliefte ende advoyeringe van myn heeren van den raede van staten van zyne Majesteyt tot Brusselle voirs. den lesten dach van Septembry 1570.

Myne heeren van den raede van state ons heeren des Conincks gecommiteert by zyne Maj' totten gouvernemente general van den lande van herwaerts over. Ghesien hebbende in den raede d'instructie hier voerens gescheven, hebben geconsenteert ende geordonneert, consentieren en ordonneren by desen, dat de staten van deze Nederlanden, en een yegelyck van hen, hun dmede moegen behelpen, ende gelycke instructie geven den magistraten ende wetten van den steden ende dorpen van elcke provincie, autorizerende oyck de zelve staten ende een yegelyck van hen te doene van stonden eene lichte by heure gecommiteerde ende rentmeesteren gereet gelt tot redelycke fret ende interest, soe wel van den coopliden als andere op de obligatien van de Nederlanden vgaert te Brusselle totter somme van sesse hondert duysent ponden ten pryse van veertich grooten munte van Vlaenderen t'pont al ter discretien van de magistraten ende wetten van de steden ende dorpen voirs. Gelyck zy hier oyck hebben geadviseert ende geresolveert. Gedaen tot Brusselle den tweeden dach van Octobry 1570 ondergeschreven by ordonnantie van myne voirs. heeren van den raede van state.

Goteekend BERTIY.

De volgende ordonnantie aan den Schout van Turnhout of zijn Stadhouder gezonden, betrekkelijk het vervoeren en het verkoopen der geroofde goederen te Antwerpen, werd

bij de tegenwoordigheid van den Schout Vanmechelen, de schepenen en vele ingezetenen op den 3^{den} December afgekondigd, en luidde :

BY DEN CONINCK.

Onsen Schouteth van Turnhout oft zyn Stadthouder Saluyt:

Alsoo die gedeputeerde van de gnaele staten van herwärts over bynne onse stadt van Brussel vergadert, ons versocht hebben, dat wy by andere onse opene briefven van placcaeten van nyeuwe souden willen doen verbieden ende interdiceren eenyegelycken den vuyt roof ende plunderinghe zoo t Antwerpen als elders by de gemulincerde Spangnaerden gedaen te moghen afcoopē noch vuyt dese landen vueren ofte transporterē noch oock der voirn. Spangnaerden zynen naem te moghen leenen om op den selven eenige geroofde goeden vuyt te voeren of transporterē alles op groote penen en de correctien daer toe te ordonneren soo eest dat wy tselve aengesien ende ter deliberatie van onse seer lieve ende getrouwe die luyden van onsen raede van state by ons gecommitteert tot ten gouvernemente gnael van onse landen van herwärts overe t ontbieden ende bevelen wel expresselyck by desen, dat ghy terstont ende sonder vertreck doet kundighen vuytroepen ende publicieren bynnen onse voirs. vryheyt van Turnhout ende alle andere plaetsen onder uwen ampte ende officie daer men gewoonlyck is vuytroepinghen ende publicatien te doene Ende van onsen tweghen verbieden ende interdiceren wel scherpelycken allen ende eenyegelycken van wat state qualiteyt oft conditie die syn, eenige goeden meublen Tapisseryen oft andere hoedanich die souden moghen wesen by den voirn. Spanignaerden tzy Tantswerpen oft elders gebuyt gerooft oft geplundert aff te coopen oft de selve vuyt onse voirs. landen te vueren oft transporterē noch oock den voirn. Spanignaerden synen naam te leenen om daer op de voirs. geroofde goeden te vervueren oft transporterē op verbeurte van Lyff ende goet tselve goed te appliceren deen derden deel tonsen proflyten dander derden deel tot proflyte van den accusateur oft aenbrengher, ende derde derden deel tot proflyte van den officier die daer van dexecutie doen sal. Ende voirts om alle fraulde ende bedroch voir te commen ende verhueden willen ende ordineren wy dat eenyegelyck die eenige goeden vuyt Antwerpen sal willen vervueren, gehouden wordt den wagheman oft schipman te geven inventarys ende specificatie van de goeden daermede zy die waghene oft schepen sullen willen bevrachten, ende indyen sulcken inventaris onwaerachtig bevon-

den worde dat alle de bevrachte goeden verbeurt ende ende geconfisqueert sullen wesen de selve te bekeeren ende appliceren als hoven tot welcken eynde men op alle passaigen van onsen lande van Brabant ende van Overmaze ondersoek zal moghen doen, op de bevrachte waghene ende schepen. Ende tot onderhoudenisse ende observatie van dese onse jegenwoirdige interdictie verbot ende defensie procediert en doet procederen tegens den overtredere ende ongehoirsame by executie van de penen boven gementionneert sonder eenige gunste dissimulatie oft verdrach der te doene met diesser aencleeft gheven wy U volcommen macht en autoriteyt ende sunderling bevel, ontbieden ende bevelen eenyegelycken dat zy tselve doende ernstelyck verstaen ende obedieren, voirts ordonnerende ende bevelende onse lieve ende getrouwe de Cancellier ende luyden van onsen raede geordeneert in Brabant over te seynden behoirlycke certificatie van de daghen ende plaetssen daer ende wanneer de voirs. publicatie gedaen sal wesen. Omme daer mede voirts gedaen te wordene nae behoiren, want ons alzo gelieft. Gegeven in onse stadt van Brussel onder onsen contre segel hier op gedrukt in placcaete den vierentwintichsten dach van Novembry int jaer XVe ende zessent zeventich

By den Coninck (Gét.) BOUDEWYNS en N. N.

Gepubliceert in presentie van den schout Henrick Van Mechelen schepenen ende vele ingezetenen op den 3^{den} December 1576.

Ondertusschen dat dit gebeurde werd Don Juan van Oostenrijk tot Gouverneur generaal der Nederlanden aangesteld. Philippus vond het geraden van zijne inbediening stelling te vertragen, niettegenstaande het aandringen van den Nuncius om het vertrek van genoemden Vorst te verhaasten. Dit verdrag veroorzaakte grooten overlast en knevelarijen, aangezien het volk zich bestierd zag door meer dan een meester, die allen, ieder in het bijzonder van verschillende gevoelen waren, verdeeldheid en tweespalt teweeg brachten, en ook verscheidene zamenrottingen veroorzaakten.

De verwarring en oproer kwam tot de hoogte dat de Koning genoodzaakt was, van aan Don Juan te bevelen bezit van zijn opgedragen gouvernement te nemen.

Deze Vorst gehoorzaamde dadelijk op dit bevel, maakte

eene spoedige reis, Frankrijk als een gewoon reiziger gekleed door trekkende, en bracht zelf de tijding van zijne aankomst in Vlaanderen. Hij dacht gemakkelijk de Vlamingen te misleiden, maar de natie, welke hij voor een plomp en onbeschaafd volk aanzag, had meer oordeel en verstand dan uitwendige schijn, en herkende oogenblikkelijk dat zijne woorden en beleefdheden gemaakt waren. Zijne overdreven en hoogmoedige gedachten, deden hem spoedig kennen.

Als Gouverneur der Nederlanden had hij het voornemen opgevat van Elisabeth, de Koningin van Engeland te ontroonen, en Maria Stuart, Koningin van Schotland, welke Elisabeth gevangen hield, te verlossen om er vervolgens een huwelijk mede aan te gaan. Zijne groote voornemens verwekte jaloersheid bij Philippus, die met reden beducht was, dat een krijgshaftig Vorst, welke zich in Europa had beroemd gemaakt, een dag zoude ondernemen om ten nadeele zijner dijnastie zich meester van zijne Staten te maken.

De koning om zich te vrijwaren voor deszelfs nadeelige gevolgen, besloot zijnen geest van dien kant gerust te stellen; en daar Jan Escovedo, secretaris van Don Juan, beticht was van die hoogmoedige gedachten aan zijnen meester te hebben ingeblazen, werd hij voor belangrijke zaken van de Nederlanden naar Spanje gezonden en deed koning Philippus, zooals historieschrijvers verhalen, hem in 't geheim dooden door den Secretaris van den Staat, Antonio Perès, hetgeen later ook deed gelooven dat den dood van Don Juan, in het jaar 1578 te spoediger plaats had.

Zoohaast Don Juan in de Nederlanden was aangekomen, bevoordeelde hij te veel de Spanjaarden, die als openbare vijanden van het land waren verklaard. Hij kreeg twist met de Staten, die zich op aanraden van den prins van Oranje wapende en welken beweerde een tweede hertog van Alva in hem te zien. De genoemde prins waarschuwde hen on-

ophoudelijk van hun door geene valsche beloften die Don Juan van wege den koning gaf te laten verleiden.

Hij deed de Staten opmerken dat gestoorde Vorsten wel eenigen tijd konden veinzen, maar slechts de ontvangene beledigingen vergeten dan en wanneer hun de middelen ontbreken om zich te wreken; dat zij geen woorden noch beloften sparen om hun misnoegen te verbergen; overigens hun herinnerende de grondspreuk van de Romeinsche keizers: *Dat alwie aan den Vorst mishagen onder de dooden moeten gerekend worden.*

Eindelijk Don Juan en de Staten kwamen overeen van eerder den vrede te verkiezen dan wel zich door de wapens te verdelgen, en er werd onderling besloten dat de Gouverneur de pacificatie van Gent in zijn geheel zou aannemen.

Even als verledene jaar laten wij hierna, bij wijze van staat volgen, de militaire logementen en andere welke in het jaar 1576 plaats hadden, en die men uit de Vrijheid met geene vereeringen had kunnen afweren.

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
14 Januari	Zeker convoi van het kasteel van Utrecht op Vredenburg met ook kapitein Georgio Musacca.	rinsg st
26 id.	Idem van Spanjaerden, daer Kapiteinen af waren de Gouverneurs en de Castelein van Utrecht en van Vianen	45-4
30 id.	Id. id. id. id.	102-1
27, 30 id. en 3 Februari	De luitenant van den hove Camurgo met zyne paerden is op drie verschillende reizen binnen de Vryheid gekomen	41-9- 1 oort
		53-8

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
17 id.	Binnen de Vryheid gekomen en gelogeed en namaels doorgesepasseerd de president Sasbont, met zekere Spaensche ruiteren en Karobyne die denzelven convoieerden	106-19
19 April	In garnizoen gekomen tot den 30 Mei, 42 dagen, de kompanie van Mutio Pagino, wezende ligte ruiters en busschieters	2453-16-1 oort
2 Mei en 27 Juni	Zeker convoi trekkende naar Holland met de bende van Giorgio Musucca en 140 voetknechten van Antwerpen en omtrent 40 wagens.	115-3
19 id.	In garnizoen gekomen tot 26 Juli de ligte ruiters van Don Anthonio de Toledo	1333-8-1 oort
15 Juli	Gekomen 19 gemutineerde Spanjaarden van Zierkzee, vertrokken den 17 ^e naar Herenthals en zoo voorts naar Brussel en Aelst, en hebben met het overvloedig wyn drinken, ontweldiging van poeder, lonten en geld op twee dagen	445-17-1 oort
14 Augusti	Twee vendelen Duitsche knechten van het regiment van Karel Focker, 's anderendags vertrokken Nog heeft de Vryheid by afpersing en geweld moeten geven tot onderhoud van zeker vendel	508-5

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
21 September	Spanjaerden en twee bende lichte ruiters, de eene van Bernardino de Mondosa en de andere Van Nicolao de Basta 13 vendelen Spaensche soldaten van het regiment Don Fernando de Toledo met omtrent 150 hollandsche wagens met ontalylk veel ontuchtig vrouwvolk.	166-18
27 November	Twee vendelen Duitschen daar oversten afwaren Chester en Wolfart Hemsol, komende van Antwerpen, na het innemen en plunderen der zelve stad, trekonde naer Maestricht, elk persoon gehad hebbende 5 maelyden	2611-16-1 oort
23 December	Vier vendelen Spaensche soldaten, vertrokken op alderkindereyndag; op 24 dito Don Alonzo de Vergas, Don Octavio de Gonzago, de secretaris van den Konink, met 6 benden paarden; nog den zelve dag, Kersavond, te Oud Turnhout, vertrokken op Nieuwjaersdag. Vervolgens op 6 Januari 1577 vijf vendelen Spanjaerden te Turnhout, vertrokken den 9 ^e der zelfde maand, en verder den 8 ^e daer bij gekomen twee vendelen Duitschen, vertrokken den 11 ^e , welke met nog verscheide andere kompa-	834-7- 1 oort

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
	nien dien tijd zoo te paard als te voet van dag tot dag de Vryheid inrukten en invallen deden	1376-18
	Eindelijk betaalt aan Hanssen Ryssens, hovenier, voor het laten weiden van 216 paarden, ten tyde van de gemutineerde Spanjaarden, enz.	22

Om een gedacht van den toestand van Turnhout en de Kempen te vormen, behoeft men slechts het voorschreven te overwegen. Het zij genoeg als men ziet dat 19 *gemutineerde* Spanjaarden, tijdens dat er een garnizoen in de Vrijheid was, vrij en ongestoord alle baldadigheden deden, en op twee dagen 445 gulden 17 stuivers 1 oort verteerden of schade veroorzaakten.

Wij vermeen en hier nog te moeten herhalen, dat men even als in de groote steden des lands van de vroegste tijden, te Turnhout een beiaard (klokkenspel) heeft gehad. In 1576 betaalde men aan den zeeldraaier Walscharts voor 56 ponden touw of groote zeelen veroorbaard (zoodanig als het behoort) tot het spelen van den voorslag en het uurwerk 15 rinsgulden 8 stuivers.

1676.

Om geene verwarring in de verhalen van de voorname feiten van de oorlogvoerende mogendheden met de plaatselijke gebeurtenissen toe te brengen, vermeen en wij dezelve te moeten splitsen en die te beschrijven, als volgt :

Den 8ⁿ Januari had er een groot zeegevecht tusschen de spaansche en fransche vloot bij Melazzo (Sicilien) plaats. De spaanschen zich te zwak gevoelende om de zee aan de franschen te betwisten, hadden met de Hollanders het vorig jaar een verbond voor eenen tijd van 6 maanden aangegaan, om met het betalen van eene som geld eene goede en sterke vloot te verkrijgen.

De Admiraal Ruyter was hier op met 18 oorlogschepen van de Hollandsche kusten naar Sicilien gestevend, met het inzicht van de franschen uit Messine te verjagen. Hij werd door 9 spaansche galeien en een oorlogschip vervoegd, ondertusschen dat men er nog andere optakelden. Ruyter stevende op Messine aan, zoohaast hij vernam dat Du Quesne in 't zicht was met eene vloot van 20 schepen en verscheidene brandschepen om die plaats met leeftocht te voorzien. De geweldige storm op dien dag noodzaakte de spaansche galeien van te vluchten, en om 9 uren 's morgens kwam de fransche bij de hollandsche vloot, en veroorzaakte dadelijk een geweldig hardnekkig gevecht, waarin de twee admirals alle hunne schranderheid in het werk stelden om de zegepraal te behalen. Zij vochten tot in den nacht met gelijke verliezen. De franschen admiraal nam de duisterheid, die opgekomen was te baat, om in stilte zijne vloot binnen Messine te brengen.

Tusschen dezelfde admiraals ontstond er een tweede zeegevecht op den 22ⁿ April. Ruyter Agousta (Sicilien) belegerd hebbende, vernam dat de fransche vloot op hem aanroeide, vaarde onverwijld haar tegen en rande ze aan.

Het gevecht begon om 4 uren namiddag, en na verloop van eene halve uur, werd het rechterbeen van Ruyter door een kanonbal verbrijzeld. Dezen admiraal ondanks zijne wonden, bleef op zijn post en gaf kloekmoedig zooals hij altoos was geweest nog zoo goed zijne bevelen, dat *de Quesne* verplicht werd de vlucht te nemen. Zes dagen later stierf Ruyter aan zijne wonden.

Daar deze twee zeegevechten nog niets hadden beslist, werden de hollandsch-spaansche alsook de fransche vlooten in hunne haven gekalfaterd en verschenen andermaal in zee. Den 3ⁿ Juni randde de Maarschalk de Vivonne met 28 schepen en 25 galeien die van Spanje aan; de verbondene hadden alsdan 27 schepen en 19 galeien. Ofschoon deze zich dapper verweerden, hadden zij het ongeluk overwonnen te worden. De schrik was aan de verbondene; bij het zien dat er eenige hollandsche schepen in brand waren verlieten zij den strijd. Ter zelve tijd de *Quesne* die onder den hertog de Vivonne bevel voerde vervolgde van alle kanten de vluchtelingen, dusdanig dat het grootste gedeelte der vloot van de verbondene verbrande en in den grond zonk; zij verloren 12 oorlogschepen, 6 galeien, 4 brandschepen en meer dan 6 duizend man met 700 stuk kanon. Deze onverwachte nederlaag deed koning Karel gelooven dat na een zoodanig verlies Messine voor hem verloren was. Nogtans de koningin gouvernante hield moed, en overtuigde den raad te Madrid van aan te houden en ook niet toe te geven in het Congres te Nimwegen, waar den franschen koning onophoudelijk zijne rechten op de erflanden van zijne gemalin deed gelden.

Ondertusschen dat dit geschiedde, was Lodewijk XIV aan het hoofd van zijn leger opgetrokken om den veldtocht met het belegeren van Condé te beginnen. Hij overwon deze stad den 26ⁿ April, vervolgens veroverde hij Bouchain den 11ⁿ Mei, latende het garnizoen naar St. Omer vertrekken.

Omtrent denzelfden tijd trokken de verbondene de Schelde over op de franschen aan. Lodewijk scheen hierover voldaan, want zeggen de fransche historieschrijvers, er ontbreekt slechts aan den roem van dezen Monark zijne vijanden in het open veld te bevechten. Lodewijk naderde Valencyn tot op den afstand van een kanonschot alwaar hij alle toebereidsels maakte voor een aanval. De prins van Oranje was van zin dien niet te weigeren, maar de landvoogd, de hertog de Villa Hermosa, wilde niets wagen, voorbréngende dat hij de Nederlanden met het leveren van een veldslag niet in gevaar wilde stellen, en begon zich te versterken, hetgene hij op zijn gemak deed, omdat den koning van Frankrijk dit niet wilde of durfde beletten. De prins van Oranje ontevreden over den hertog de Villa Hermosa, zond bittere klachten naar Madrid, zeggende dat men hem altoos omgekochte generaals zond, die van de goedaardigheid van den onmondigen koning tot hun eigen belang misbruik maakten.

Het fransche leger bleef echter in werkeloosheid. Lodewijk riep zijnen kriegsraad bijeen om de verbondene in hunne sterkten aan te randen, maar men oordeelde die onderneming gevaarlijk en het eindelijk besluit was dat men het leven van den koning niet mocht bloot stellen. Hierop zond Lodewijk een groot deel van zijn leger naar Duitschland, en hij vertrok naar Versalien.

De prins van Oranje verliet alstoet het spaansche leger en ging Maestricht belegeren. De Maarschalk d'Humières ziende dat de landvoogd niet in staat was om hem te beletten eenige veroveringen te maken, won op 6 dagen den 31ⁿ

Juli de stad Aire waar de spaanschen hun slecht verweerden. De Maarschalk de Schomberg welke die belegering bedekte, nam vervolgens het bevel over het geheel fransch leger, en trok ter hulp van den graaf de Calvo, Gouverneur van Maastricht, welke zich als een braaf kapitein verdedigde.

De prins van Oranje spande alle krachten in om deze plaats te veroveren, maar de gedurige uitvallen die de belegerden deden, welke een groot garnizoen hadden, waren ook zoovele gevechten, waarbij een groot getal der belegeraars omkwamen, zoodanig dat het leger van den prins bij de 12000 man was verminderd. De prins van Oranje onderzocht geworden zijnde dat de Maarschalk de Schomberg tot de ontzetting der plaats kwam, werd verplicht de belegering na 40 dagen opene loopgrachten op te breken. Op de Maas had hij 30 stukken kanons, 500 gekwetsten en een groote hoeveelheid oorlogsbehoefden doen inschepen. Deze schepen welke zich vereenigd hadden vielen voor het grootste deel in de handen zijner vijanden.

De franschen hadden zooveel geluk niet op den Rhijn als in de Nederlanden. De Keizer had het bevel van zijn leger aan den hertog van Lorreinen, in vervanging van Monteculi gegeven; dezen Vorst trok bij Spire in de maand van Mei den Rhijn over, en ging Philipsbourg, onder het bevel van den prins van Baden-Durlach belegeren. Van daar trok hij naar den hoogen Elzas, alwaar hem den hertog van Luxemburg den 4^{en} Juni tegen kwam. 2000 ruiters en 100 dragonders werden door het fransch leger verslagen; maar in het tweede gevecht hakte het Keizerlijk leger de achterhoede van dat van Frankrijk in stukken. Zonder de dapperheid van drie regimenten Engelschen, zoude het geheel fransch leger de nederlaag gehad hebben. De graaf Hamilton welke over de Engelschen het bevel voerde werd gedood, alsmede een groot getal soldaten die de duitsche ruitery

niet konden afweren. Dezen uitslag werd opgevolgd met de inneming van Philipsbourg, welke stad na drie maanden belegering, zich overgaf op 17 September en waarvan de verdediging niet minder bloedig was geweest dan die van Maastricht.

Iedereen schreef de langwijligheid van den vrede aan Frankrijk toe, dat zich waande al de mogendheden te kunnen overheerschen.

Lodewijk verbood aan zijne Ministers die hij naar het Congres had gezonden, van niet te handelen met een groot deel der Duitsche Vorsten, welke bij hun even als hij in zijn koninkrijk Souverein waren.

Men maakte geheel Europa door ruchtbaar dat het hof van Versailles de onderhandelingen niet verhaastte, om te bespieden en de gelegenheden waar te nemen, ten einde zich nu van het een en dan van het ander land meester te maken, onder voorwendsel van de andere mogendheden over te halen tot de aanneming van harde voorwaarden die Frankrijk hun wilde opleggen. Dit was ook de oorzaak dat ieder Vorst in het bijzonder de verbondene aanmoedigde om den oorlog welke men voor het welzijn van Europa had ondernomen krachtig te voeren. Deze porden de verbondene aan, van geen gehoor te geven aan de booze kuiperijen van eene monarchie die alles wilde inslikken en haakte naar eene algemeene heerschappij: En welke zich voorgaf dat het grootste gedeelte van Duitschland en de Nederlanden haar toebehoorden; Eindelijk dat het onmogelijk was van een Hof te voldoen dat alles wilde hebben.

De plaatselijke gebeurtenissen die er in dat jaar voorvielen, waren de volgende:

Op 11 Januari stonden de *gecoitteerden* van het land van Turnhout 24386 gulden 12 stuivers 10 penningen toe in de subsidie van 800 duizend gulden bij traktaat van de drie

Staten van Brabant voor den oorlog toegekend. Deze som moest betaald worden in drie termijnen vervallende op 20 Januari, 1 Maart en half April.

Den 31^{en} der zelfde maand zond de Rhijngraaf die met zijne troepen te Rethy lag om 2 uren 's morgens aan den Secretaris te Turnhout een bode met een brief en een pakje voor Zijne Hoogheid de prins van Oranje te Breda waaraan hij zegde veel gelegen was, om dadelijk te doen bestellen. Stadsbode Steven Van Cloot bestelde dit pakje ten 12 uren 's middags, en kreeg hier voor eene belooning van zeven *permissie* schellingen. (1)

Men vereerde in dat zelfde jaar aan den Rhijngraaf een beste tijd ter belooning voor zijne goede zorg voor de Vrijheid bewezen welke tijd door Nicolaes Loomans werd geleverd en 52 rinsgulden koste. (2)

Daar de belastingen door den armoedigen tijd moeilijk ingemaand konden worden, zoo werd den burgemeester Rinquet gelast geld op zijn crediet te lichten aan 4 %. Deze leende op 5 Februari van Jan Diels, gewezen heiliggeestmeester gulden 536 12 st.

Op 19 Maart van den rentmeester Pauly guldens 1000.»

Op 26 » van Laureys Van Broeckhoven » 1000.»

Op 29 Mei van Peeter Cleymans » 1000.»

Ten verzoeken en op de klachten van den voornoemden burgemeester werd er op 8 Maart, mits den hoogdringenden nood ter puien afgelezen twee beden en vier lastbeden; en op den 22^{en} der zelfde maand twee beden en twee lastbeden.

Den 22^{en} Maart was een heugelijke dag voor de Turnhout-sche burgers. De *gecoitteerde* van het land van Turnhout, waren op de uitnoodiging van den hoofdschout al vroeg op

(1) Zie bijdragen litt. A.

(2) id. id. id. B.

het vrijheidshuis, om de gevolmachtigden van H. H. de hertogin Van Zimmeren, de heeren Johan Casimire Colb, heer van Wartenberg en Johan Moetzfelt, heer Van Seghevaert, af te wachten, en welke waren aangekomen om in haren naam bezit te nemen van de barronie en vrije heerlijkheid van Turnhout.

Genoemde heeren na hunne volmachtbrieven te hebben getoond volvoerden hunnen last, en hadden tevens het genoegen van aan de *gecoitteerden* des lands te behandigen, eene *sauvegarde* welke de hertogin van haren neef de prins van Oranje had bekomen: Turnhout en onderhoorige dorpen vrijsprekende van alle logeringen en levensbehoefden van zijne troepen.

De *gecoitteerden* aanzochten voornoemde gevolmachtigden, de hertogin in hunnen naam over hare moederlijke zorg te bedanken, en tot erkentenis aan H. H. voorloopig een *honorair* van duizend rijkdaalders aan te bieden, met belofte van in het toekomstige milder te zullen zijn. Onder-tusschen bevolen zij zich in hare verdere genade.

Aan de genoemde gevolmachtigden werd er eene som van drie honderd patacons toegekend.

Vervolgens besloot men van eene mand met kapuinen, jonge kiekene en wild aan hare meergemelde hoogheid te zenden.

De heer rentmeester Pauly werd gelast om die vereeringen te kunnen doen, van geld aan den minsten intrest te lichten.

Eindelijk werden de Schouten, Secretarissen, Vorsters en andere bedienden in de barronie, uit naam van H. H. door de gevolmachtigden bedankt, en van den eed voor wijlen hare moeder prinses Amalia gedaan, ontslagen, en ook voorloopig wederom in hunne ambten gehandhaafd. (1)

(1) Zie bijdragen litt. C.

Deze herinbedieningstelling werd opgevolgd door de jaarlijksche schepenmaaltijd, waaraan de gevolmachtigden ook deel namen. (1)

Bij bevelbrief van den landvoogd, de hertog de Villa Hermosa van 23 April moesten de 7 kwartieren van Antwerpen voor 3 à 4 dagen 150 wagens of 200 karren, bespannen met drie goede paarden zonder fout op den 27sten der zelfde maand te Brussel leveren, op boete van 50 kroonen voor ieder wagen die er te kort zoude zijn. Het aandeel van het land van Turnhout was op 37 karren bepaald. De karren welke de vrijheid bij verdeeling behoorde te leveren vertrokken gedeeltelijk den 25°.

De hoofdschout protesteerde tegen de gecoilteerde over het punctueel uitvoeren der bevelen van den landvoogd, verklaarende dat de boeten zouden vallen ten laste van hen die er niet aan voldeden. De gezondene karren waren den 9° Mei weder te Brussel gekomen. (2)

Door de hooge jaren van den hoofdschout Vanzoutelande, en om de bewezene diensten van dien man te erkennen, en de uitoefening van zijn ambt te vergemakkelijken had de hertogin Vanzimmeren den 24^{en} April de heer J. B. Vanmeurs als substituut schout genoemd.

De hoofdschout om hiervan kennis te geven, deed den 28^{en}

(1) De Schepen maaltijd die gewoonlijk op Lichtmisdag, volgens de gebruiken plaats had, was dit jaar vertraagd geworden, en was ook zeer luisterrijk geweest, zooals men bij de volgende korte aantekeningen zal zien. Men betaalde volgens de Burgemeesters rekening aan :

De weduwe Willem Van Alphen voor het traktement van Schepenen maaltijd	250	gulden.
Id. id. id. voor diestersbier.	25	»
Laureys Janssen, speelman voor het spelen met zijne twee zonen	5	»

(2) Zie bijdragen Litt. D.

eene bijzondere oproeping van de wethouders om den Onderschout in het bezit van zijn ambt te stellen. De Hoofdschout, om welke reden worden niet gezegd, was in de belegde zitting niet tegenwoordig geweest, en Mr Vanmeurs werd maar den 21^{en} Juni door de gecommilleerde van het land, in zijne hoedanigheid herkend.

In zitting van 29 April gaf de Hoofdschout aan de gecommilleerden van het land van Turnhout kennis, dat hunne vrouwe de hertogin Vanzimmeren binnen weinige dagen in hare vrijheid zoude overkomen, en opperde de vraag of het niet geraden zoude wezen H. H., met haar gevolg vrij te houden en ook dezelve naar behooren in te halen.

Hierop werd besloten dat ieder gecoilteerde de resolutie van hunne principalen zouden inbrengen eenige dagen voor de komst van H. H. die men hen zoude laten weten. (1)

Middelertijd dat men op de dorpen der baronnie hier over beraamde, werd de volgende strenge ordonnantie door de Turnhoutsche Wethouders, tot het bestrijden van dieftens en het drinken in de herbergen na het luiden der avond klok in zwang gesteld.

Ordonnantien raeckende het ewegghaelen van torff, cappen van 't hout op den canten van goede liedens erven, graenen te snyden, te drinken in de herbergen van het geluyt des avonts der clocken etc.

1

Alsoo men verstaet datt er verscheyde moedwillige, ende quaectdoenders hun vervoorderen, ende verstouwten op de goede liedens erven by daegen, ende by nachten te haelen den torff, graenen, ende andere vruchten, ende het hout op de canten, ende grachten aff te houden, te breeken ende te snyden en te blecken tot groote preiditie der goede ingescenen alhier, (om waer inne te versien, soo ist dat myne Eerw. heeren

(1) Zie bijdragen Litt. E.

die Schouteth ende Schepen wel expresselyck syn verbiedende, dat hem een ieder van sulcx te doen sal hebben te wachten, mits gaders dat niemant diergelycken torff, afgesueden ofte gecapt hout, graenen, ende andere vruchten ofte ooghten als op hun eygen erve hoedanich die souden mogen wesen, sal vvoorderen cappen oft te coopen, ofte af te nemen op pene van voor de ierste reyse te vervallen in de boete, ende amende van het vier-dobbel van dyen tappliceren ingevolge de placcaerten van Syne Con. Ma^t. Voor de tweede reyse te sullen worden geschavoteert met het gestolen goet om het lichaem, ende voor de derde reyse gegeesselt, ende gebannen te worden, alles ingevolge Syne Ma^t placcaerten.

2

Item wordt oock mits dese coniecture des tyts al nog wel expresselyck vbooden, dat hun niemant, en sal vervoorderen te schieten binnen dese jurisdictie 'tsy voor ofte naer den sonne op, ofte ondergauck, met roers bussen, pistolen, ofte diergelyck geweir op pene van ses gulden ten behoeve van officier.

3

Van gelycken om te voorcomen alle ongeregheden ende stractschenderen, soo wordt by myne voors. heeren oock wel expresselyck vbooden, dat niemant naer het luyden van de clocke 's avonts hem sal vvoorderen te blyven sitten drincken in de herbergen deser jurisdictie naer het luyden, ende ophouden der voors. clocken, op pene die contrarie bevonden sal worden, sal vallen in eene amende van drye guldens, ende ses guldens te verbeuren by den tapper, 't appliceren ten prouffyte van officier, ende in cas den reysenden man bevonden wordt in de selve herbergen, sal den selven vmogen twee uren naer de voors. clock, ofte syne compst op te blyven, ende syne nootdruft te nemen.

Actum in Collegio Dominorum der Stadt en Vryhey van Turnhout desen 8^e meye 1676. Me Presente J. PROOST Sris.

Gepublicceert den 9^e en 10^e meye 1676.

Voor het betalen van de contributie aan den vijand (de franschen te Maestricht) alsook de subsidie aan Z. M. en de karren in het leger werden er andermaal beden afgelezen, te weten :

Op 3 Mei twee beden en twee lastbeden.
Op 2 Juli id. id. id. id. id.
Op 20 September id. id. id. id. id.
Op 2 October id. id. id. id. id.
Op 6 December id. id. id. id. id.

Zoohaast het ter oore van de inwoners der Vrijheid was gekomen, dat Maria de hertogin van Zimieren op haar kasteel binnen korte dagen zoude overkomen, was er eene algemeene voldoening op het gezicht der burgers te lezen. Zij hadden reeds kennis van de *Sauve garde* hun in een zoo droevigen tijd toegestaan, en vertrouwden door de voor-spraak der hertogin op verdere voordeelen voor hunnen handel en nijverheid.

Uitermate was de tevredenheid der vrouwen boven al, waarvan er nog al waren die H. H. als kind hadden gekend, en zelfs telde men er nog al eenige welke met haar hadden gespeeld en gefeest. Zij wekten dus elkander aan om toebereidselen te maken voor eene luisterrijke inhaling (en ook om er bij te zijn.)

Boven al was er eene vrouw die kind zijnde, met H. H. een allerbesten vriendschappelijken omgang hier te Turnhout had gehad.

Deze vrouw die door tegenspoed niet meer tot den burgerstand behoorde, waarin zij was opgevoed geworden, had met hare vroegere speelmakkerkens weinig of geene betrekking meer. Evenwel zij spaarde geene moeite om met 't behulp der mindere burgervrouwen, welkers vriendschap zij door hare handelwijze had mogen behouden, eene betamelijke inhaling te kunnen doen. Ondersteund door deze, stelde zij alles in roer om met hen bij den inhalingsstoet te zijn. Zij wist ook de leden der verschillende gilden op te wekken van hier aan niet nalatig te blijven. Trouwens zij vleide zich op een goed onthaal; immers de hertogin zegde zij, zal mij nog

wel herkennen. Door iever vervoerd meende zij nog jong te zijn, en dacht niet aan hare grijze hairen.

Doch wat was hare teleurstelling niet, toen zij op 11 mei vernam, dat de *gecoitteerde* kennis hadden gekregen dat H. H. vrijdags te Breda zou wezen, en des anderendags te Turnhout zoude aankomen en bij meerderheid hadden besloten van geene inhaling te doen. Nogtans dat zij zich den volgende zondag hier zouden laten vinden om te zaam de hertogin Van Zimmeren op haar kasteel te gaan begroeten. (1)

Overigens dat men eenige karren naar Breda zoude zenden om hare meubelen te halen, en ook hare keuken met eenige tonnen bier, wild, wijn en andere benodigheden ten koste der barronnie zoude voorzien. (2)

Opgemeld besluit was zeer waarschijnlijk, na rijpe overweging door de *gecoitteerde* genomen, om alle onheilen te voorkomen, ten aanzien van den ongelukkigen en voortdurenden oorlogstijd.

Echter de Turnhoutsche bevolking wilde dit besluit niet eeren of nakomen. De Wethouders zelfs door hunne vrouwen overlast en gekweld, zouden en moesten eene inhaling toestaan. (3)

Des zaturdags 16 mei bij het kriecken van den dag hoorde men alom met trom en hoorn de gildebrouwers bijeenroepen. De vergadering had plaats op de groote markt, alwaar men het orde van optocht regelde:

Men stelde in eersten rang een aantal jagers, allen in

(1) Zie bijdrage Littr. F.

(2) id. id. id. G.

(3) De Wethouders hadden nogtans de voorzichtigheid van het genoemen besluit te eerbiedigen en van bij de inhaling niet tegenwoordig te zyn. Evenwel hadden zij van het besliste kennis gegeven.

groen gewaad, met geweer en bandeliers; op hunne hoorns afwisselende arias blazende.

In tweeden rang, twee wagens met twee bruine paarden, met eenige vrouwen en dochters van de voornaamste burgers, in wit kleedsel uitgedost onder het beleid van vrouwe Pauly welke te Baerle-Hertog de hertogin zou verwilkomen.

Dan volgden vrouwen en dochters te voet gekleed in sits van gelijke kleur onder het geleide der gemelde grijze vrouw, gaande tusschen twee mooie jonge dochters, dragende beide eene wapperende vlag, de eene de kleuren, van het huis van Oranje (Orange, blanc et bleu) en de andere die van haar hertogdom rood, zwart en wit verbeeldende.

Vervolgens kwam de rhetorica gild, twee aan twee, met hunne stokken beschilderd met de gezegde drie kleuren, dragende allen een blauw wambuis en een hoed met heide-takjens.

Die gild werd opgevolgd door de broeders van St Nicolaes gild elk met een Oranje topmuts, met hunne standaarden de koophandel voorstellende.

Op de Nicolaes gild volgden de oudermans dekens, zegelaars en broeders van de gilden van de tijkenatie en linne wevers, met hunne standaarden den heiligen Severius verbeeldende. Allen hadden voor kleedsel, een rond tijken wambuis en de voormelde topmuts.

Hierop volgden de nagenoemde gilden in de navolgende orde: Het St Joris gild, of kleine kruisboog met hunne vaandels en beuken. Het St Antonius gild van Oosthoven. De broeders droegen even als die van Oud-Turnhout allen een boog en twee pijlen. Het gild van St Sebastiaan van Oud-Turnhout.

Het gild de groote kruisboog genoemd, met bogen en pijlen.

De stoet werd gesloten door eenige karren, om geene vermoeide vrouwen of dochters te moeten achterlaten.

Het was pas 7 ure op de klok van St Peeters kerk geslagen als men den optocht blaasde. De opgerezen zon scheen helder en beloofde een schoonen dag. De stoet zette zich in beweging en trok langzaam door de Pötterstraat naar Baerle hertog, alwaar hij korts namiddag aankwam, en voor het huis van den Schout Pauly bleef stil staan.

Weinig tijds daarna kondigde men de aankomst der hertogin met hare twee raadsheeren aan in eene reiskoets met vier paarden bespannen, opgevolgd door drie rijtuigen met twee paarden; een doctoor, Mr Emmema, twee jonkers, botellier, lakeien, kamerlingen en meiden vervoerende. De hertogin en haar voornaam gevolg stapten onder de herhalende gulhartige uitroeping van den afwachtenden stoet, hoe zee ! hoe zee ! bij Mr Mareus Pauly te Baarle-Hertog af.

Na dat vrouwe Pauly, van Turnhout, H. H. met gepaste woorden had verwelkoomd, gaf de hertogin hare dankbaarheid te kennen voor de eer welke men haar bewees, en uitte het verlangen de vrouwen en dochters van haar gezelschap met hunnen familienaam te hooren noemen, waarvan zij er nog eenige herkende en vriendelijke woorden toesprak. Verder zeggende : Vrouw Pauly zijn er geene andere met u gekomen van mijne jongere kennis ? Ik mis er bijzonder eene Cecilia Claessens, die mooie krollebol, die zoo goed mijn karken en schaapkens in de Warande wist te geleiden, die zoo lieflijk konde zingen en fraaije vertelsels wist te verhalen

is zij nog in 't leven ?

Op het antwoord ja Mevrouw, maar zij is malfortuinig, repliceerde H. H. Armoede door tegenspoed veroorzaakt en eerlijk verdragen is geen zonde, maar rijkdommen oneerlijk gewonnen daar zal men aan God rekening van moeten geven.

H. H. had deze woorden nog niet uitgesproken, wanneer

een harer raadsheeren haar kwam berichten dat de stoet verlangden voor haar den omgang te doen.

De hertogin stapte dadelijk in hare reiskoets met vrouwe Pauly en andere die zij had herkend.

De stoet zooals hij was aangekomen stelde zich in beweging, en bij het voorbijgaan der reiskoetsen zongén de vrouwen en dochters van den derden rang een keurig wilkooms lied, terwijl de andere gilden hunne standaarden zwaaiden. Tweemaal was de omgang reeds geschied toen de hertogin vrouwe Pauly met de hand vatte en vroeg : Wie is dat bleek grijs mensch welke tusschen die jonge mooie dochters met wapperende vlaggen gaat en mij zoo treurig beziet ?

En op het antwoord : dat is Cecilia Claessens, sprong de hertogin ijlings hare koets uit, en ging voor dat den derden omgang plaats had, haar tegen ; nam haar bij de hand en geleide Cecilia ten huize van Mr Marcus Pauly, alwaar zij onder vriendelijke en troostelijke woorden Cecilia en hare lieve vlagdraagsters ververschingen deed aanbieden. Ik acht het onnoodig de aandoening van Cecilia te beschrijven..... men zal die genoeg beseffen.

Deze goedhartige daad van de hertogin deed den stoet met het roepen : Lang leve onze vrouwe Maria, lang leve de hertogin, de lucht weergalmen.

Onmiddelijk hier op belaste H. H. hare kamerlingen brood, kaas en ander ververschingen in de herbergen voor den geheelen stoet te bestellen. Zij gelaste ook hare raadsheeren de hoofdmannen dekens en oudermannen der gilden uit te noodigen om haar een bezoek te geven.

Wij behoeven niet te zeggen, hoe aangenaam dit voor hen was. Na hun opvolgend te hebben bedankt en minzame woorden te hebben toegestierd, waren allen dusdanig vol-

daan, dat men in het gansche dorp niet dan vreugdegelmen hoorden.

Na eene vertoeving van omtrent twee uren vertrok de stoet in dezelfde orde van aftocht, behalve dat de hertogin met Cecilia Claessens, vrouwe Pauly, en hare koetsen en gevolg zich tusschen den 3ⁿ en 4ⁿ rang plaatsten en langzaam naar Turnhout hare reis vervoorderde. (1)

Het was reeds avond als H. H. door de bevlagde straten der Vrijheid onder het losbranden van het grof geschut met blijdschap door de burgerij verwelkoomd, aan het kasteel van den stoet en gilden afscheid nam.

De hertogin met hare hofdames en meiden verbleef op het kasteel van den 16ⁿ Mei tot en met den 10ⁿ Juli, 55 dagen, waar de kamers buiten de meubelen die zij daar had doen brengen, van beddengerief en andere noodzakelijkheden waren voorzien door Balthazar Mallans en de weduwe Verschueren.

Bij den raad en rentmeester Pauly werd gelogeerd Jonker Poel met een knecht en den doctoor van H.; H. De twee raadsheeren werden bij Peeter Loomans gehuisvesd.

Ten huize van Geeraard Cuylaerts twee jonkers en de pagien (edelknechten van H. H.

(1) Ik ben het verhaal van bovengemelde inhaling ten deele verschuldigd aan eene oude dame van eene patriarchale familie van Turnhout, welke over vele jaren mij op het Stadhuis voor inlichtingen noodig had, en op de *vestibule* voor het *portrait* van de Hertogin, dat in zeer slechten staat zonder lijst tegen den wand was genageld, mij vele van de gemelde bijzonderheden deed kennen; bijzonderheden welke ik na opzoeken meestendeels echt heb bevonden, en bijgevolg hare mededeeling als waarheid mag aannemen.

Korts daarna heeft onzen betreurden achtbaren overleden Burgemeester Dierckx het genoemd *portrait* doen herstellen en het is nu in de gehoorzaal der Rechtbank geplaatst.

In de huizing van Joos Claes en Augustyn Vekens, pagien. Bij Hendrik Dooms de kok.

De kamerling van Mr Emmena met den botellier ten huize van Jacobus Schrijvers.

De mindere dienaars en knechten bij Peeter Cleymans.

Tijdens het verblijf der hertogin Maria op het kasteel was de Vrijheid zeer levendig geworden. Het verteir van haar gevolg en de feesten die zij opvolgend aan de gilden en burgervrouwen had gegeven hadden zeker hiertoe veel bijgedragen.

Aan Cecilia Claessens die steeds H. H. bij een en ander onderzoek of uitstapje vergezelde, gaf zij middelen om met haar huisgezin een beteren stand te bekomen, welke zij korts daarna ook verkreeg.

Des anderendags, zooals het was besloten, gingen de *gecoitteerden* van het land van Turnhout, de hertogin, hunne vrouwe *congratuleren*, en allen waren niet minder dan de gilden over hun gekregen onthaal voldaan. Immers de navolgende beslissingen door hen op 28, 29 en 30 Mei genomen, welke wij hier opvolgend bij extract letterlijk laten volgen, geven hier genoeg blijken van.

28 Mey.

Voorders is geproponeert wegens den heere Hooft Schouteth dat mits de presentie van H. H. de Hertoginne van Zimmereu alhier op't haer hof en mits haere personele genomene possessie en huldighe niet dienstig en waere en convenieerde van deselve H. H. (gelyck oock voormaels geschiedt is aen haere Vrouwe Moeder H. L. M.) te recognoseren met dusdanige honoraire als de vs. gecommiteerde van dese haere Hoocheyts Stadt Vryheyte ende Lande sullen dienstich en goed vinden te behooren te meer mits in acht nemende de goede genegentheyte die H. D. H. aen selve gecommiteerde heeft geweerdicht te toonen met presentatie van haere voordere genegentheyde tot de selve haere onderdaenen in alle voorvallende occurrentien.

Waer op is geresolveert dat ieder ghecommitteerde syne resolutie dien aengaende te nemen met hunne principaelen tusschen dit en sondach toecomende sal inbrengen.

29 Mey.

Schouteth, schepenen en gesworen op heden vergadert synde en in acht nemende de tegenwoordighe presentie van H. II. de Hertoginne van Zim-
meren als Vrouwe en Baronesse van Turnhout op haer hof alhier, mitsga-
ders de goede jonsten en gheneghenthydt van de selve H. H. tot haere
ingesetene deser vryheyd als oock in acht nemende dat het is de ierste
reyse dat de selve H. H. als Baronesse is verschynende en oversulcx wel
dieustich waere voor haer vertreck de selve H. II. te recognosceren met
eene besonderlinghe recognitie, hebben daer omme gheresolveert om op
morgen aen de gecommiteerde van de lande te proponeren om saemen-
dien aengaende teresolveren ende terecognosceren met eene somme pro-
visionelyck van ses duysent guldens.

30 Mey 1676.

Is geresolveert wegens alle de gecommiteerde van de Vryheyd en Lan-
de van Turnhout vs. haere Hoocheyd de Hertoginne van Zim-
meren als Vrouwe ende Baronesse van dese Vryheyd ende Lande te recognosceren
met eene somme van 2000 ducatonen met noch eene somme van twee
hondert pattacons te employeren aen eenighe vrinden hebbende dienst ge-
daen aen dese vryheyd en Lande vs en dat tot huldinghe van haere Hoogh-
gemelde Hoocheyd en recommandatie van dese vryheyd en Lande.

Zoals wij vroeger hebben gemeld, had den Hoofdschout
geprotesteerd tegen de gecommiteerde van het land over het
niet punctueel nakomen der bevelen van den landvoogd
wegens de levering der gevraagde karren welke men niet
allen had gezonden. De gecommiteerde om zich aan de be-
taling te onttrekken waartoe zij op straf van executie werden
aangemaand deden de volgende verklaring aan den hertog
de Villa Hermosa toekomen.

Wy Schouteth, Schepenen ende gecommiteerde der Stadt Vryheyd
Lande ende quartier van Turnhout verclaeren mits dese waerachtig te

wesen, dat om te voldoen aen d'ordere aen onsen hoofd Schouteth van vs
quartier wegens d'edele heere Raeden van Staeten van den Coninck dd.
22 mey 1676 onderteekent Cottignies, in apsentie van S. Exc. toegezonden
ten eynden om cito te marcheren onse quote in eene quantiteyt van twee
hondert karren ten dienste van Syne Maiesteyt naer de stadt van Brus-
sel, soo ist (om te voldoen aen de selve ordere) dat onse karren als nu
ettelycke daeghen hebben ghereet gestaen gelyck de selve noch syn om
te marcheren (ingevolghen de selve ordere) naer de Stadt van Brussel,
doch met eenige fransche trouppes sedert den lesten heylighen dagh
Sinxten ontrent dese vryheyd en in den quartiere voors. hebben ghewac-
ende ghereden om op de selve marsch der karren te beletten en te pas-
sen ghelyck op heden datum deser onse karren marcherende, soo ist dat
de fransche trouppes vyf karren van desen quartiere hebben aengehaelt
oock dat de voerliedens ghenootsaecht hebben geweest de selve karren te
rantsoeneren met eene somme van duysent guldens, de resterende karren
hebben hun gheretireert en mits deselve trouppes alnoch hier ende on-
trrent desen quartiere syn onthoudende soo ist dat de gelycke Schouteth
Schepenen ende gecommiteerde voors. allen voorschreven op den eedt
int aenvangen hunder respective ampten ghedaen, verclaeren gelyck sy doen
mits dese waerachtig te wesen, mitsgaeders dat alle onse karren (ten
dienste van Syne Maiesteyt ingevolghen het vs ordere) bereet syn te mar-
cheren, maer mits de selve fransche trouppes als vs. is alnoch hun in dese
quartiere syn onthoudende, soo en derven deselve karren hun naer de vs
stadt Brussel tot noch toe niet transporteren. Toirconde hebben wy dese
met onsen ghemeynen Sègel doen bevestighen en door onsen Secretaris
doen onderteekenen desen 30 mey 1676.

(Get.) G. PROOST.

Bij het lezen van de voormelde verklaring zal men waar-
schijnlijk opmerken, dat het voor de hertogin gevaarlijk was
geweest, van in zoo een droevigen tijd naar hare barronie te
komen. Doch wanneer men de brieven leest van den land-
voogd over het bekomen van *sauvegarden* en van den fran-
schen Maarschalk d'Estrades, wegens afpersingen en roove-
rijen door de franschen te Schoonbroeck en bijliggende ge-
huchten gedaan, en welke brieven wij onder de bijdragen

Litt^s H en I mededeelen, dan zal men zien dat H. H. en haar land van de oorlogvoerende partijen werd beschermd. (1)

Den vierden Juli besloten de *gecommitteerden* van het land van Turnhout van uit erkenning voor de genegenheid die de hertogin hunne vrouwe, hare onderzaten betoonde voor het verkrijgen van *sauvegarden*, als anderzins, van H. H. met een honorair te schenken van 2000 gulden. Zij besloten tevens aan den heer Baron van Wartenbergh, haren raadsheer, die hiervoor met den rentmeester Pauly in het leger was geweest, honderd patacons te vereeren. (2)

Volgens een bevel van denzelfden datum, moesten de 7 kwartieren van Antwerpen op den 6ⁿ der zelfde maand te Diest leveren 600 pionnies van schuppen en houweelen voorzien, en 80 wagens of 120 karren. Het land van Turnhout werd beschreven om 112 pionniers en zijn aandeel in de karren te zenden. Deze pressing geschiedde waarschijnlijk voor het leger van den prins van Oranje welke Maestricht ging belegeren.

Het was ook zeer waarschijnlijk aan den optocht van dit leger toe te schrijven dat de Hertogin Van Zimmeren hare terugreis naar Holland op 11 Juli ondernam. Haar vertrek werd niet zonder reden door alle de inwoners met spijt gezien. Zij was voor iedereen genaakbaar geweest, vriendelijk jegens allen en weldadig voor den ongelukkigigen mensch. (3)

Door het genomen besluit door de meergemelde *gecoitteleerden* van 24 Juli, vereerden men aan genoemden prins in

(1) De Vrijheid betaalde aan verschillende personen kleine sommen uit naar evenredigheid van hunne geleden verliezen. Aan Simon Dielis werden 51 patacons wedergegeven die hij aan een officier had betaald om te verkrijgen dat hij met zijne soldaten vertrok.

(2) Zie bijdragen Litt. H.

(3) id. id. Litt. I.

zijn leger voor Maestricht tien koppelen kapuinen, en half dozijn Westphaalsche hespen, eenige Diestersche worsten en wild gebraad, onder aanbeveling van de Vrijheid en dorpen van het land van Turnhout. (1)

Bij brief van 27 Juli uit s' Gravenhage gedagteekend, gelaste de hertogin Maria haren rentmeester Pauly van de Waranden met konijneu en patrijzen te bezetten, en strengelijk tegen de wildstoopters te handelen. Volgens dien brief was er in deze streken weinig of geen wild.

Genoemden heer Marcus Pauly werd bij octroi van den 28ⁿ Juli in zijne hoedanigheid van rentmeester en raadsheer door H. H. gehandhaafd.

Hij legde den vereischten eed af in handen van den heer Kolb von Wartenbergh den 4ⁿ Augusti daarna.

In de maand Augusti werden er vele steden en dorpen in het land met verscheidene ziekten, namelijk met den rooden loop geteisterd, en om dezelve zooveel mogelijk te voorkomen en tegen te gaan, maakten de Turnhoutsche wethouders den 18ⁿ der genoemde maand de volgende ordonnantie op; welke den 22ⁿ daarna werd afgekondigd.

Ordonnantie opt stuck der fruytagien van buyten en binnen dese Vryheyt comende.

Alsoo het den Alder Oppersten gelieft heeft yscheyde Steden Vryheden en Dorpen te besoecken met differente sorten van siekten waarvan dickwils d'abundantie van het fruyt dikwils d'oorsaecke is, en op dat hier binnen dese Vryheyt Turnhout alles (sooveele mogelyck is) sou moghen voorkomen worden: soo is by myne Eerw. heeren die Schouteth en Schepenen der voors. Stadt en Vryheydt wel expresselyck geordonneert en vholden gelyck sy doen mits desen, dat niemant wie het sy binnen dese jurisdictie hem sal vvoorderen van buyten ter merckte te brenghen vcoopen ofte te doen vcoopen eenighe appelen peiren pruymen nooten en *gheneraellyck eggen fruyt*, mitsgaders witte coolen comcommeren ajuynen en loeyck op

(1) Zie bijdrage Litt. K.

pene dat de selven sullen vullen in eene amende van dry gulden met vbeurte der voorghespecificeerde sruytagien, gelyck oock de coopers sullen vullen in dusdanighe amenden houdende oock alle voorgaende ordonnantien desen niet contrarierende in hunne volle vigeur permittierende myne voors. heeren niettemin de voors. sruytagien tusschen dit en saterdach ierstcomende inclus sonder voorder te moghen merckten en vcoopen.

Actum in Collegio Dominorum desen 18 Augusti 1676. J. PROOST Sria.

Gepubliceert 22 augusti 1676.

In zitting van den 19ⁿ Augusti werd er aan de *gecoitteerden* kennis gegeven, dat bijna al de pionniers en karren die door de zeven kwartieren van Antwerpen waren opgeroepen voor de belegering van Maestricht waren weggeloopt en gedeserteerd. Men deed hun ook opmerken dat deze wegloping groote ondienst aan Z. M. zoude doen, en ook door Z. Exc. zeer kwalijk werd opgenomen en onheilen zoude veroorzaken.

Ten gevolge van deze kennisgeving werd er besloten van op het spoedigste een *supplement* van karren en pionniers te zenden. Men betaalde aan de pionniers 24 stuivers per dag.

De voorzorgen door de wethouders genomen, mocht de ziekten : den rooden loop in de Vrijheid niet voorkomen. En de vrolijkheid en het genoegen, die men gedurende het verblijf der hertogin Van Zimmeren onder de burgers had gezien was door droefgeestigheid vervangen. Ieder familie had om zoo te zeggen dierbare leden verloren.

De volgende ordonnantien van den 2ⁿ, 5ⁿ en 13ⁿ September, die wij letterlijk hierna opgevolgd mededeelen, doen genoegzaam zien hoe het in Turnhout geschapen was.

Er werden biddagen gehouden en kerkelijke diensten gedaan om Gods barmhartigheid af te smeeken om de ziekte : den rooden loop te doen verdwijnen en de wethouders der Vrijheid offerden wegens de gemeynte aan Ste Lucia een groote wassche keerse waarvoor men 14 guldens betaalde.

Naerder Ordonnantie opt stuck der fruytatien, en andere articulen verboden in tyde van den rooden loop binnen dese Vryheyt.

Alsoo men verstaet datter verscheyde persoonen hun vvoordere in dese coniecture des tyt, binnen dese stat, ende Vryheyt Turnhout alnoch te vcoopen verscheyde fruyt, soo van appelen peiren ale andersints, mitsgaders verscheyde groenen, gelyck witte coilen, aiuyt, comcommers en diergelycke eetwaeren schaedelyck en oirspronck gevende tot verscheyde sieckten (: Om waerinne te vsien, ende op dat alles tot welstand deser gemeynte soude worden gereguleert, soo ist dat myne Eerw. heeren Schouteth en Schepenen deser Stat en Vryheyt tot vs. wel expresselyck syn verbiedende, dat niemant wie het sy, hem sal vvorderen eenich fruyt ofte diergelyck groen als vs. is, te vcoopen, gelyck ook alhier niet en sullen mogen worden gebrocht ofte vcocht eenighe mosselen en allen tghene contraire aen rooden loop, op de pene van XXV guldens.

Ende want myne vs. heeren oock vstaen dat er in dese gelegentheyt van tyt hun vstouwten, de vuylicheyt van eenighe siecke persoonen voor hunne huysen, ofte omtrent de straeten te gieten, soo wort wel expresselyck vboden, dat een ieder dusdanighe vuylicheyt van eenighe siecken persoonen voor hunne huysen ofte omtrent de straeten te gieten, soo wort wel expresselyck vboden dat een ieder dusdanighe vuylicheyt sal hebben te graeven, en doffven in den hoff onder d'aerde, mitsgaders dat egene persoonen, ofte kinderen hun gevoegh en sullen vmogen te doen omtrent de aschoopen, ofte op de straeten op gelycke pene van XXV v gulden want daer op wel scherpeyck sal worden geleth, houdende niettemin alle vgaende ordonnantiën, voor soo veele sy dese niet en syn contrarie in hun vigeur.

Actum in Collegio Dominorum desen 2 7ber 1676.

Gepubliceert ter puyen en op de hoecken der straeten. J. PROOST Sria.

Ordonnantie opt stuck van dutvaerden, reys draeghen aen de gebueren, het byeencomen ofte vergaderinghe der vrouwen in de kinderbedde etc.

Alsoo binnen dese jurisdictie, Stat en Vryheyt van Turnhout tot noch toe een gebryck en observantie is geweest dat soo wanneer iemand compt te sterven, dat over den selven deoden wort gehouden by die vrienden van selven aff lyvigen, ende gebueren een eerlycke wtvaart, ofte wel dat

Ieder vrient en gebuer wort gerecognosceert met een schotel rys, ende witte broot, mitsgaders dat soo wanneer eenen nieuw gebooren wort gedraegen naer het Heylich Dopsel geaccompaigneert met de resp^e gebuer vrouwen en vrienden, ende in de thuysscompste alle de selve vrouwen en vrienden by malcanderen syn comparerende en vschynende. Ende want nochtans in dese perplexe coniecture des tyts dienstich waere egeene dusdanige vergaederinge te permittieren, en allen tghene vs. niet te gedoogen om verscheyde hoogdringende redenen: soo is by myne Eerw. heeren die Schouteth en Schepenen deser Stat en Vryheyt wel ernstelyck vholden, dat niemant wie het sy (: d'occasie voorvallende) en sal vmogen eenige wtvaerden te houden, veele min eenigen rys ofte witte broot te draegen; nochte oock dat niemant de vrouwkens geaccompaigneert hebbende het kint ofte den nieuwen gebooren naer de kercke) en sal vmogen by den anderen te roepen, ofte houden, alles op de pene van vieren twintich gulden tot laste der contraveuteurs te bekeeren twee deelen tot behoeff van officier, ende het derden deel voor den aenbrenger, houdende niet te min alle vgaende ordonnantiën, voor soo veel sy, aen deze tegenwoordige niet en syn contrarierende, in hun volle vigueur. Aldus gedaen, geresolveert en geordonneert in Collegio Dominorum van Schouteth en Schepenen desen 5^e September 1676.

En op den 5^e en 6° gepubliceert.

Ordonnantie over het begraven der doode lichaemen, ende andersints.

Alsoo het den Alder Oppersten belieft hoe lanex, hoe meer, Godt betert dese gemeynte in dese coniecture des tyts te comen besoecken met vsheyde siekten, ende opdat alles wel zoude worden gereguleert in het begraven der lichaemen, soo is by myne Eerw. heeren die Schouteth ende Schepenen goet gevonden, ende geresolveert te stellen eene ure om de selve lichaemen te begraven, gelyck sy stellen midts desen, te weten dat van nu aff t'savonts naer de clocke acht uren, ende voorts den geheelen nacht tot smorgens de clocke vier uren sullen begraven worden de doode lichaemen sonder dat niemant der gebueren, ofte vrienden sullen vmogen het lichaem t'accompaigneren, soodanichlyck nochtans datter niemant en sal vmogen begraven te worden voor en alcer de nae-

men, ende toenamen der dooden by geschrifte aen Eerw. h^r Plebaen ofte onderpastoor sullen behandicht wesen, om alsoo van alle de doode persoonen eene wel gereguleerde notitie te houden, ende daer naer op den bequaemen tyt over de zielen der selven te doen den behoirlycken dienst gelyck oock de erfgen. gehouden sullen wesen te betaelen de kerckelycke rechten, als oock van den heere Plebaen en Couster.

Ende want daer oock clachten gedaen worden, dat sommige persoonen by avonden, ende ontyden hun vvoorderen in de gemacckte graeven gedestineert tot andere lichaemen, sommige lichaemen te hegraeven soo wordt oock verboden, dat ieder lichaem in syn gedestineert graff (op den vs gelimiteerden tyt) sal hegraeven worden.

Wort oock een ieder gewaerschoot syne honden binnen, ofte achter den huysse te binden, sonder dat de selve sullen vmogen buyten de huysen te loopen, alias sal men de selve vmogen doot te schieten.

Ende want oock verstaen wort dat d'innegesetenen deser Vryheyt hun alnoch (niet tegenstaende verscheyde vylicheyte als seepsop etc. voor de huysen te gieten, soo wort andermael vholden dat een ieder de selve vylicheyte, als oock de beenhouwers d'ingewanten der beesten gelyckelyck sullen hebben te dolffen, ende graeven in hunne resp^e hoven onder de aerde, ende die egeene hoven en hebben sullen tselven vmogen te dolven in de ackers, ende dat diep genoeg.

Wort insgelyck alnoch vholden, dat een ieder hem sal hebben t'onthouden wt alle vergaederingen soo in de herbergen als andersints, die midts desen vholden worden, alles op de pene van vyf en twintig rinsgulden waervan een deel sal wesen voor den aenbrenger, ende d'andere twee deelen voor den h^r Schouteth, oversulcx sal een ieder naer allen t'ghene vs. hem hebben te reguleren want daer op scherpelyck sal worden gelet.

Houdende niettemin alle vgaende ordonnantiën, voor soo veele sy aen dese niet en syn contrarierende in hun volle vigueur. Actum in Collegio Dominorum desen 13 7^{ber} 1676.

Den selven dag gepubliceert. PROOST Sris.

Den 27ⁿ September werd er nog een ander ordonnantie afgekondigd betrekkelijk het slagen der beesten, het keuren en verkoopen van het vlëesch, alsmede over het wegruimen van het bloed en den afval der beesten.

De personen die een of ander bepaling van deze ordonnantie overtraden vervielen in eene boete van 25 gulden.

Ten bewijze dat de gemelde ziekte in de Vrijheid schrikkelijk veel slachtoffers maakte en geen stand spaarde, geven wij hier met den datum der begraafnissen van 10 September tot 30 December de namen der personen op; die met het groot gelui in de kerk plaats hadden. Deze waren :

- Op 10 September Jufvrouw Proost, geestelijke dochter.
- » 12 » Jonker Peeter Vanzoutelande, hoofdschout.
 - » 14 « zijne huisvrouw.
 - » 21 » Peeter Vloers.
 - » 26 » Dielis Van Linden.
 - » 2 October Adriaan Moons.
 - » 7 » Michiel Rinquet, Burgemeester.
 - » 14 » Anna Van Ysendyck W^o Jan Angustyns.
 - » 7 November Peeter Cocquet.
 - » 21 » de wed. van Martinus Stevens.
 - » 6 December Maria Mantels, beggijn.
 - » 24 » Doctor Cornelius Clymans (zijn opvolger Mr dokter Lanschot werd op 27 Maart 1677 begraven).

De eerw. heeren Adriaan Van Alphen en de kanonik Soffers werden met het tweede gelui ter aarde besteld.

De schrik der buitenlieden was tijdens die ziekte ook zoodanig groot, dat zij in Turnhout niet meer durfden komen.

Zelfs de *gecoitteerde* van het land uit vrees voor dezelve vluchteden de plaats, en vergaderden zich te Wechelderzanden om over eene belangrijke zaak te beramen.

28 September 1676.

Op de beschryvinge gedaen by Mr J. B. Vanmeurs hoofd schouteth der Stadt Vryheydt lande en quartiere van Turnhout, soo syn binnen de heerlijkheit van Wecheldersande lande van Turnhout gecompareert (*mits den*

rooden loop binnen Turnhout) beneffens de vs. heer hoofdschouteth gecompareert Jan Schryvers, ende Nicolaes Loomans schepenen voor Turnhout, Peeter Balemans ende Rombout Schuermans respectie secretaris ende borgemeester voor Ravels, heer en Mr Marcus Pauly ende Jan Peeter Ampsens respectie Schouteth ende Stadthouder voor Baerle en Merxplas, Jan Van Laer schouteth voor Vosselaer en Beers Cornelis de Vryter schouteth voor Gierle, Peeter Steenhuys en Coenraet Gesters schouteth en schepenen voor Lille en Wechel. Absent Arendonck Poppel Rumpst en Boom.

In deze zitting werd ter beraming voorgedragen eenen nieuwen geyschten last van 25000 pattacons in redemptie van schade door de belegering van Maestricht, en de kennisgeving van een brief van Mr Couwenbergh over de eisschen van 3000 pionniers.

In de eerste dagen van October werd nagenoeg hetzelfde verdrag aangegaan door de *gecoitteerde* van het land van Turnhout, als dat gene, welk wij het verledene jaar onder den datum van den 23ⁿ der genoemde maand, mededeelden, voor de afwering der militaire inkwartieringen. Met dit verschil nogtans dat er in het jongste verslag bijzonder was bedongen dat de ingezetenen van de dorpen geene zieke krijgslieden naar het gasthuis der vrijheid mochten brengen; maar dat ze gehouden waren de zelve te vervoeren op den rechten weg naar de eerste dorpen hunner garnizoenen. En, dat in het tegenovergesteld geval alle de onkosten dien aangaande zoude gedragen worden bij het dorp of de dorpen die dezelve zouden hebben gebracht. (1)

Gelijk het gewoonlijk gaat de drie plagen : *Oorlog, ziekten* en *duren tijd* te zaam, of volgen elkander op. Het was alsdan ook alzoo te Turnhout en in de Kempen geschapen.

Men beleefde een *duren tijd*. Om dezen zoo min bezwaarlijk mogelijk te maken, werd er op 10 October eene Ordonnantie van wege de Turnhoutsche Wethouderen bekend gemaakt, waarbij werd bepaald :

(1) Zie bijdrage Litt. L.

Dat niemand voor buitenlieden mocht graan koopen. De bakkers, pelders, brouwers en brandewijnstokers mochten niet koopen dan op de gewone marktdagen voor den klokslag *elf uren*. De graankoopers voor de klok *van twaalf uren*. De burgers mochten slechts voor hun huishouden per week een zak van twee veertelen koopen.

Geene granen mochten buiten de markt of in de herbergen worden geveild.

De overtreders aan deze ordonnantie vervielen in eene boete van vijftig gulden.

Den zelfden dag werd er ook bij de genoemde Wethouderen eene zeer strenge Ordonnantie gemaakt, welke deed kennen dat er verscheidene personen binnen de *Jurisdictie* van Turnhout zich ophielden die geen landen of weiden in eigendom of in huur hebbende, nogtans met hun vee : zoo koeien, schapen als paarden, op de erven en velden van de goede lieden lieten weiden, en gras en rapen ontvreemden.

Om deze eigendoms rooverijen te beletten vond men goed het houden van koeien, schapen en paarden te verbieden aan alle personen die geen 200 roeden grond voor ieder beest in eigendom of in huur hadden, op straf van 12 gulden en de verbeuring der beesten.

De personen, des aanzocht zijnde, moesten bewijzen waar en van wie zij die gronden in eigendom of in huur hadden verkregen.

Vele lieden van den omtrek (streek) hadden met hun huisgezin hoeven en erven verlaten, om met hun have in het land van Turnhout te vluchten, en het alzoo van de rooverijen der soldaten te bevrijden.

Op 11 October werd de volgende ordonnantie wegens het vervoeren der mest- en aschhoopen in de vrijheid afgekondigd, deze luidde :

Ordonnantie raeckende het vervoeren der mest en aschhoopen.

Om alles wel te reguleren, ende opdat d'innegezetenen deser Vryheyd (: door de hulpe, ende gratie van den Alder Oppersten :) van alle voordere quaede sieckten souden worden bevryt, soo is by myne heeren die Schouteth, ende Schepenen deser vs Vryheyd wel expresselyck geordonneert, dat niemant wie het sy hem sal vvoorderen eenige aschhoopen ofte mesthoopen liggende voor d'innegesetenen huysen te vvoeren, ofte te roeren, ende dat tot naerder order en ordonnantie, op pene van negen gulden.

Actum in Collogio Dominorum desen XI October 1676.

Den selven dag gepubliceert.

J. PROOST Sris.

Den 12° November beval den hertog de Villa Hermosa aan de officieren (Schouten en Wethouderen) van de zeven kwartieren van Antwerpen, van op de dorpen te doen weten, dat men geene fourragiën of levensmiddelen mocht geven aan partijloopers onder wat voorwendsel het ook mocht wezen, maar dat men naar hunne paspoorten moest vragen, en bij gebrek hier aan dadelijk kennis geven aan den Gouverneur of Commandant van de naastbij gelegene stad. (1)

(1) Zie bijdrage Litt. M.

1776.

Dit jaar begon met vorst, en door zijne aanhouding was de Schelde reeds op 26 Januari met ijs bevoerd.

« Op het stevig toegedamde element werd eene groote « sierlijke met tapijten behangen logie getimmerd waar men « allerlei dranken tapte. Ook werden er wafelkramen en ge- « neverkroegen opgericht. Behalve duizende schaatsenrij- « ders, zag men ook bespannen sleden van het Bierhoofd « naar de Vlaamsche Wal rijden, terwijl ettelijke honderde « runderen over het ijs herwaarts werden gestuurd. Den 31st « Januari vuerden de kuipersgasten er eene ton, en het « Schermersgild kampte er om prijs. Eindelijk den 3rd Febru- « ari toen het ijs begon in beweging te komen; bekroonde « men het wintervermaak, plantende op eenen ijsblok drie « brandende pektonnen, welke aldus met den vloed naar « zee afdreven. » (1)

Op 6 Januari had den hoofdschout de Fierlant eenen om- zendbrief ontvangen van den Markgraaf om op den 19de der zelfde maand te Antwerpen in den raad van de 7 kwartieren tegenwoordig te zijn. De hoofdschout had daaraan niet kun- nen voldoen, door dien de wegen ongangbaar of onbereikbaar waren. Den 10de Februari daarop volgende schreef de ge- noemde Markgraaf een tweede brief aan den hoofdschout, en zegde : *Alsoo het onmogelyk is geweest van op 19 January te compareren ter oorsaecke van den sterken vorst ende me- nigte van sneeuw* bepaalde hij de bijeenkomst op 19 Februari.

(1) Zie de geschiedenis van Antwerpen.

Aan den heer de Fierlant die den 15de naer Antwerpen was vertrokken ende aldaer gevaccert hebbend met gaen en keeren samen 5 dagen, werd voor reis en verblyfkosten toegekend 30 gulden.

Deze harde winter had eene groote armoede onder de kleine burgerklas teweeg gebracht, en de inkomsten van de aalmoeseniërs en van den H. Geest waren ontoereikend ge- weest, dusdanig dat men op 25 Juni genoodzaakt was 14 reële beden en 47 personele beden te doen aflezen. De bor- gemeester Egidius Devisser was omtrent 20 duizend gulden in verscot.

Bij placcaart van 30 Maart werd den invoer van het vee toegelaten aan de inwoners die maar twee uren van de gren- zen woonden.

Den 11de Mei werd het plaatselijk recht op het gemaal en het slachtvee voorloopig verhoogd op den navolgenden voet. Men moest namelijk betalen, voor :

Een persoon, meer dan 7 jaar oud, in plaats van 4 stui- vers 4 1/4 stuivers.

Iederen os die geslacht zal worden, in plaats van 30 stui- vers, 33 stuivers.

Ieder koe,	in plaats van	20 stuivers	22	stuivers.
» kalf,	»	»	5 1/2	»
» schaap	»	»	4 1/4	»
» hamel	»	»	5 1/4	»
» lam	»	»	2 1/8	»
» varken	»	»	8	» (1)

In de maand September ontstond er over de rekening van den beiaardier Wouter Van Dun, twist onder de wethoude- ren. Dit had voor gevolg dat genoemden beiaardier van zijn ambt werd ontzet, en dat Petrus Kennis (van Lier volgens

(1) Zie bijdrage litt. N.

de conditien, die men onder de bijdragen Litt^a O aantreft, den 21ⁿ December, tot zijn opvolger werd genoemd.

Den 8ⁿ September werd Z. Hw. Jacobus Thomas Josephus Wellens, te Mechelen, als bisschop van Antwerpen gewijd. Op 27 November werd er een voorloopig accoord aangegaan tusschen de wethouderen en geneverstokers wegens het betalen van den stads accijns.

En in het zelfde jaar 1776 werd er eene nieuwe *remonstrantie* voor St. Pieters kerk alhier, te Antwerpen aangekocht, in het vrouwen klooster van het Derde Order, en waarvoor men betaalde 471 gulden 7 1/4 stuivers.

BIJDRAGEN.

A

De heer Secretaris van Turnhout sael gelieven deese brieve zto voort te adresseeren medt een expres naer Breda ende recepice van de selven te neemen wad uren daet hy sal se bestelt hebben tis een paquet voor sin hoogheyd daer seer aengelegen en geprescert is daet doende sael hy seer obligeeren syn

Dienstwylige

A. RHEININGGRAFF.

Reti den 31 Vant jaer 70 ten twee uren smorgens.

Thoonder deses héest aan mijn eenen brieff wel overgelevert van den heere Ryngraeff, komende smiddachs ten twaelf uren Actum Breda den 31 January 1676.

(Get.) ROBEL colonel et commandeur

1 febr 1676 aen Steven Van Cloot, bode voor port betaelt zeven permissie schellingen.

B

(1) Betaalt aan Nicolaes Loomans over seeckere tycke by den selven ten dienste deser Stadt ende Vryheid vereert aen den heere Ryngrave in syn leven Gouverneur binnen Breda in recompens van de goede sorge voor de gemeynte gedragen 52 ruisguldens.

22 Meerft 1676.

Opt beschryven van Joⁿ Peeter Van Zoutelande hoof Schouteth syn alhier op der heeren huysse gecompareert Jan Schryvers, Nicolaes Loomans, Jacob de Brouwer, Geeraert Cuylaerts, ende Peeter Cleymans schepenen voor Turnhout, Mr Henrick Lemmens, en Herman Coppens resp^e secretaris en borgemeester voor Welde, Michiel Biemans secretaris en Peeter Aerts Borgemeester respectie voor Poupel, Jan Balemans en Cornelis Van Ael, schouteth en borgemeester resp^e voor Ravels, Mr Marcus Pauli, Jan Peeters en Jan Faes respectie schouteth en stadhouders voor Baerleherthogh, en Merxplas, Mr Cornelis de Vryter, schouteth, N. Tiberius secretaris Jacob Verhemeldonck en Dielis Proost respectie schepenen voor Gierle, Sr Vanlaer schouteth, Cornelis Hanegraef secretaris Peeter Vanlaer, en Willem Van Eynde schepenen respectie voor Vosselaer en Beerse, N. Steenhuysen schouteth Peeter Aerts, en Peeter Phileberts resp^e schepenen voor Lille, Govaert Van Gestel, en Rombout Geentiens resp^e schepenen van Wecheldersande ende Vlimmeren.

Alle gecooiterte van de vryhey, ende lande van Turnhout, Aen de weleke d^h Johan Casimir Colb heere van Wartenbergh ende gemeynen raedt van Haere Doorl. Hoocheyt die Hertoginne van Zimmeren, ende den heere Johan Moetzfelt heere van Seghewaert insgelycks gemeynen raedt van Haere Hoogh gemelde Hoocheyt hebben overgeleght, en gethoont Extract autentieeq vuytte cессie en transport van desen lande van Turnhout gedaen by Syne Hoocheyt den heere Prince van Oragnien ten behoeve van hoochgemelde Hoocheyt hier achter wtgetrocken de date iersten february 1676, hebben oock volgens (naer dat alhier binnen Turnhout, als oock op de Dorpen van desen Lande dependerende, particuliereyck hadden possessie genomen, ende die respectie officieren en Magistraten onder haer Hoochgemelde Hoocheyts eedt gestelt:) wt crachte van de voors. Cессie en volle macht van haere Doorl. Hoocheyt hier overgeleght en insgelycx geinfereert, oock als heden possessie genomen in de generacle vergaederinge der officieren en gecooiterte voorgen. en hebben die heeren volmachtigde insgelycks om te thoonen die goede sorge die haere Hoochgemelde Hoocheyt al bereyt heeft gelieve genaedelyck te draegen voor desen haeren lande van Turnhout overgeleght *eene Sauvergarde* van Syne Hoocheyt, waer by dat syne hoocheyt is *exempterende* desen lande van Turnhout van alle logeringen, refraicheren van syne Trouppen, gelyck breeder in de selve.

Waer over die gecooiterte hebben aensocht die heeren volmachtighden van in haeren naem haere Hoocheyt onse genadige vrouwe gelieven te bedancken over de moederlycke sorge die voor dese haere innegesetenen heeft gelieven te draegen, ende voorders tot provisionele herkennenisse van haer obligatie aen haere Hoocheyt opgedraegen eene somme van duysent ryxdaelders met belofte van naerder, ende meerder t'herkennen in toecomende; Biddende by dese tyden deselve in dancke gelieve aan te nemen, ende hun recomanderende in haere voordere genaede, hebben insgelycx aen die heeren volmachtiche voor haere genome moeyte en medewerkinge toegevoeght drye hondert pattacons, en daer en boven dat men eene mande met cappoenen, jonge kiecken en wilt sal haere Hoocheyt toesenden.

Ende vermits die penningen niet en connen terstont worden bygebracht, soo wort den heere rentmeester Pauly gelast van selve op te nemen ten minsten interest voor den tyt van drye maenden, binnen welken tyde van die vs penningen eene repartitie zal worden wtgezonden ende worden gebrocht in handen van heere rentmeester vs op pene dat den interest van voorn. penningen sal loopen tot laste van ghene die haere quote niet en sullen voldaan hebben binnen de drye maenden. Is oock overgeleght het Extract autentieeq van haere Hoocheyts Hoochloffelyker memorie testament om alhier te worden geregistreert op het resolutie boek ten eynde etc.

Haere Hoocheyt Mevrouw de Hertoginne van Zimmeren, geborene Princesse van Orange en Paltz gravinne by Rhyn Hertoginne in Beyeren alsmede tot Gulich, Cleve, ende Bergen, Gravinne tot Sponheyin, Vrouwe ende Baronesse van Turnhout.

Hare Hoocheyt committeert, ende authoriseert hier mede d'heeren Johan Casimir Colb heere van Wartenbergh haeren gemeynen raedt, ende Overstalmeester, ende Johan Moetzfelt heere van Segwaert, mede haeren gemeynen raedt, ende overamptman, omme hun met ten iersten op het spoedighsten in persoon te transporteren tot Turnhout gelegen onder het Hertoghdom van Brabant, ende aldaer in den naeme, ende van haerene wegen possessie te nemen van de voors. Baronnie, oft vrye heerlyckheyd van Turnhout, belastende in de Stadt, casteele ende vryheyd van Turnhout ende in vscheyde heerlyckheden en dorpen daer onder gehoorende, als by formele acte van Cессie, ende transporte in date den iersten febr. 1676 het recht daertoe veregen hebbende van Syne Hoocheyt den heere Prince van Orango etc. by testamente van haere hoocheyt de Princesse douairiere

van Orange etc. in haeren leve Vrouwe en Baronnesse van Turnhout voornoemd van date 7de february 1675 daerinne geinstitueert geweest syndet ende dyenvolgende de respective schoutten, secretarissen, vorsters, ende andere bedienden vuytten name van haere Hoocheyt wt haeren dienste te bedancken, ende eedt te ontslaen, ende de selve respectivelyck wederomme daer inne provisionelyck te continueren, ende te beeeden tot dat de selve van haere Hoocheyt sullen hebben versocht, ende geobtimeert be hoorlycke commissie, als mede de schepenen en gesworens ende allen anderen aen de Magistrature, dependende van voorn. Stadt ende Vryheyt van Turnhout, ende van den veerdere heerlyckheden, ende Dorpen, daer onder ressorterende ende in de verleden jaere 1675 gediend hebbende, van haeren dienste te bedancken, ende eedt te ontslaen ende deselve daer inne wederom te continueren, ofte andersints daer omtrent soodanighe veranderinge te maecken, ende voorts alles te verrichten, ende te effectuieren tgene sy ten meesten dienste van Haer Hoocheyt mitsgaders rust eenicheyt, ende welvaert den vs Lande van Turnhout int generael, ende der selve onderdaen int particulier bevinden sullen te behooren tot dyen eynde (des noodt) Extract autentiecq wt het vs. testament en Acte van transport te doen registreren, daer en soo het behoort mits doende van hun wedervairen behoorelyck schriftelyck rapport. Actum in S'Gravenhaege desen 2 maert 1676.

(Get.) MARIE

Ter Ordonnantie van H. H.

(Get.) E. HELT.

D

Don Carlos de Gurvea Arragon, et Bourgia, Ducq de Villa Hermosa, Conte de Luna, Gentilhomme de la chambre du Roy Nostre Sire, Lieutenant Gouverneur et Capitaine général de Pais et de Bourgogne etc.

Comme il Convenient au Service de Sa Majesté le bien et conservation de ces pais de trouver promptement et pour mercredi 27 de ce mois sans aucune faulte tous les charriots que lon peut ramasser son Exc. Ordonne pour et au nom de S. M. aux cheffs officiers des sept quartiers d'Anvers de furnir la quantité de cent et cinquante charriots ou deux cent charretters attellez chascun de trois bons chevaux (1) et couvert d'un toile ordonnant sa dite Exc. aux cheffz officiers de s^{ces} sept quartiers d'Anvers,

ilt tous aultres qu'il appartiendra des satisfaire punctuellement a la dite evrausion sans aucune faulte ni remise soubz quel pretexte que ce puisse estre a paine que l'officier defaillant sera condamne a l'amende de cinquante escus pour chaque charroit qu'il aura livre moins, que ne porte sa quote, et ce sans aucun port faveur, ni dissimulation advertissant que le lesdits charroits deberont arriyer en Ceste Ville au jour susdit et se rendre sur le grand marchez et que lo service qu'ilz feront obligez de rendre ne sera que pour trois ou quatre jours aplus, fait a Bruxelles le vintg tresme d'Avril 1676.

(Signé) Ducq de Villa Hermosa,

Conte de Luna.

Et Verreycken

(1) De verdeciling van deze levering was bepaalt als volgt :

Het quartier van Herenthals	37	karren
» » » Gheel	22	»
» » » Arckel	21	»
» » » Santhoven	22	»
» » » Rhyen	20	»
» » » Hoogstraten	32	»
» » » Turnhout	57	»
	200	

E

29 April 1676.

Op 't beschryven van Joncker Peeter Van Zoutelande syn op des heeren huyse gecompareert enz.

Alle gecommiteerde der stadt Vryheyt en Lande van Turnhout. Aen de welke den heere hoof schouteth heeft voorgehouden dat H. H. onse gen. Vrouwe die hertoginne van Zimmeren binnen weinige daeghen binnen dese haere Stadt ende Vryheyt sal overcomen, ende oft niet geraeden en soude wesen de selve H. H. met byhebbenden volck te defroyeren, als oock de selve naer behooren inne te haelen.

Waer op is geresolveert dat ieder gecommiteerde hunne resolutie van hunne principale sullen hebben inne te brengen, alsoo den selven heere hoof schouteth eenige daegen te vooren de comptste van hooggemelde H. H. vmeynt tydinge te ontfangen, en dyenvolgens aen gecommiteerde t'insinueren.

F

11 Mey.

Op 't beschryven van heere hooft Schouteth synder op der heeren huysse alhier gecompareert enz.

Alle gecolteerde der Stadt vryheyt lande en quartier van Turnhout Aen de welcke d'heer rentmeester heeft voorgehouden seeckeren brief gecomen van h^{re} Wartenbergh Overstalmeester van haere Hoocheyt onse gene Vrouwe inhoudende dat de selve haere Hoocheyt op vrydaegs ierst comende t' savonts sal wesen binnen die stat van Breda, om des anderen daghs van haeren traine alhier te arriveren, oversulex dat er eenige karren moeten gesonden worden, om des selfs H. H. meubelen binnen dese Vryheyt te transporteren.

Waer op geresolveert is dat de vier karren wegens dese Vryheyt afgesonden om de selve meubelen te haelen sullen comen vant gelyck Land, gelyck Pouppel, Welde, Gierle, Lille, Wechel en Merxplas.

Ieder sullen leveren eene karre met goede peerden ten dienste van dese Lande om haer op vrydaghs savonts ierstcomende te laeten vinden binnen Breda ten eynde als voor.

Is voorder geresolveert, de ceuken van haere hooggemelde Hoocheyt alhier op haer Casteel wesende te vsien met wilt soo veel mogelyck is, t'gene sal valideren mits houdende pertinente notitie en specificatie mitsgaders met eenige tonnen bier als oock met wyn sooveel goedgevonden sal worden, en andersints t'ghene ten dienste sal worden bevonden te behooren.

Wyders is oock geresolveert dat de gelycke officiers en gecolteerde van desen Lande hun op Sondaegs sullen alhier sonder convocatie te laeten vinden om haer Hoocheyt te gaen Congratuleren.

In dese maend werd er te Rumpst over de Dyle eene brug gemaect ten laste van de zeven kwartieren.

G

(2) Nicolaes Loomans de bagacie van H. H. te Breda gehaald en een bed op haar hof geleverd ten dienste harer hovelingen betaalt 22 gulden.

Item aen Maria Verschuere weduwe van Lauwereys Loomans de som

van 31 gulden 18 stuyvers over sargien aen dese Vryheyt vercocht en geleverd ten dienste van hare Hoocheyt op haer hof vereert.

Volgens de rekening van den Borgemeester Rinquet betaalde men aan de knapen der volgende gilden diensten gedaan voor de inhaling van de hertogin Maria Vanzimmeren, te weten :

Voor de St. Joris, de Rethorica en St. Sebastiaan gild	54	rinsgulden	12 1/2	st.
Id. buitengewone diensten voor de genoemde inhaling aan de knaap van St. Joris Gysbrecht Berens	1	»	4	»
Id. id. id. van de Rethorica Peeter Geerts.	1	»	4	»
Id. bier gedronken door de gilden betaald aan Wed. Franç. Geerts.	13	»	10	»
Id. id. id. id. aan Gerart Loix	21	»	10 1/2	»
Id. id. id. id. aan Rogier Aerts	6	»	18	»
Id. poeder gebruikt bij de gemelde inhaling betaalt aan Jacobus Schryvers	45	»	8 1/2	»

H

Den 4 July 1676.

Op de volontaire vergaderinge syn op den Heeren huysse gecompareert etc. Alle gecolteerde der stad en Lande van Turnhout.

Is geresolveert by de gelycke gecolteerde dat geconsidereert den goeden iever en genaede die H. H. die Hertoginne heeft gelieven te thoonen int vervolgen dacte van exemptie en die te solliciteren by syne Exc. de hertog van Villa Hermosa de Gouverneur van dese Nederlanden etc die sy verhope ierst daeghs te ghemoete sullen sien, aen de hooggemelde H. H. in recompense voor haere genaede ghevoont aen haere onderdaenen, soo over het versoeken der gemelde acte als andersints, sal worden toegevoeght een honorair eene somme van twee dhyssent guldens eens te be-

taelen wegens dese Vryheyd en Lande in handen van den heere rentmeester Pauly binnen den tyt van twee ierste comende maenden.

Is voorders geresolveert dat aen heere Baron van Wartenbergh sal worden wegens dese Vryheyd en Lande toegevoeght en veert eene somme van hondert pattacons voor syne ghenome moeyte en iever van beneffens den heere rentmeester gheveest te hebben int leger tot sollicitatie en recommandatie der voors. Acte.

Madame

A mesme instant que j'aj receu la lettre, qu'il a plû a V. A. m'escire laiij ordonné au Conseil d'Estat de minformer de ce qui est passé pendant je Gouvernement de mes predecesseurs dans l'affaire dont il vous plait me parler et sur la quelle, le Baron de Wartenbergh m'a aussi donné un memoire, je ne manqueray Madame aussitost qu'on m'aura donné les esclaireissement necessaires de vous donner une entière satisfaction en tout ce que dependra de ma disposition me remettant cependant a ce que le dit Sr Baron vous dira sur la matiere priant V. A. me croire.

Madame Votre très humble et très obeissant serviteur
(Signé) Due de Villa Hermosa

du Camp de Wambeeck le 23 Juin 1676 Conte de Luna

I

Madame

Je suis fort obligé a V. A. d'honneur quelle me fait de prendre part a l'emploi que le Roiij ma donné, je tachera de meriter la protecion que vous a donné par ma conduite et tesmoigner en tous rencontres a V. A. ma recoignissance j'ai lessé ici les ordres a Monsieur de Calvo qui commande en mon absence de conserver la terre de Turnhout et tout ce qui apartiendra a V. A. et je poursuiue cest officiers qui a plus parti avec les ememis du Roiij pour retirer l'argent priesse et volé et je dirai a l'Intendant de tenir a comte sur la contribution ce qui en proviendra, je crois qu'il sera a propos que V. A. escrive un mot a Monsieur le Conte de Calvo maréchal de Camps et Armee du Roy et Commandeur a Maestricht et le prier de proteger vor terres qui paijnt contribution au Roiij je vous

supplie Madame me faire l'honneur de croire que je suis véritablement.

Madame de V. A. Votre tres humble et tres obeissant serviteur
(Signé) Le Mal Destrades
à Maestricht le 23 Juin 1676.

In zitting van 19 aug. werd er kennis gegeven aan de gecooiteerde, dat de meeste en byna al de pionniers en karren die door de 7 quartierien waren opgeroepen voor de belegering van Maestricht waren weg geloopen en gedescerteert.

- (3) Betaelt aen Peeter Clymans d'jonge eene som van 6 guldens ter saecke den selven in Julio 1676 met syn peert en karre de meubelen van haere Doorl. Hoogheyd heeft helpen voeren naer de stad Breda.
Item Jan Adriaensen 17 gulden voor id. id. id.
Item aen Dillis Verschueren 7 guldens id. id. id.
op den Moerdyck.

K

24 July 1676.

Is oock gheresolveert by desen quartiere van aen Syn Hoocheyt den prince (van Oranje) te vereeren thyën coppelen capuyne een half dosyn westphalse hespen eenige Diestersche worsten en eenich ander wilt gebraet in cas dat er te vinden wordt, het ghene den heere Schouteth sal leveren en aen Syn Hoocheyt in het leger voor Maestricht gaan vereeren wt de naem van dese mitsgaders de selver Vryheyd en dorpen aen Syno Hoocheyt recomanderen.

L

Poincten opgestelt by die gelycke schepenen, gesworens, ende regeerders der Vryheyd van Turnhout waar op de selve presenteren mits desen aente gaen accoirt met de gecooiteerde van selven Lande als volgt :

In den iersten dat alsulcken eene somme tot den wtcoop der passerende

ende repasserende volckeren sal worden geconsenteert als goet gevonden sal worden te behooren, gelyck ten desen goet gevonden wort eene somme van 600 pattacons.

Item, dat in cas eenigen wtcoop geschiede soodanichlyck nochtans, dat egeene dorpen van desen lande en souden worden gelogicert en t ongeluck nochtans gevele, dat eenige dorpen gelogicert wierden egeene twee hondert sterck synde, dat in sulcken, de schaede der logeringe sal comen tot laste van het dorp ofte plaetse particulierlyck sonder dat by den gelycke lande daerover iet sal worden goetgedaen.

Item dat de schenkagien t' sy van Cappoenen, wilt als andersints mits gaders de vacatien in dese conjuncture en ten sine vs. te doene, niet en sullen valideren ten sy niet voorwete van gecoitteerde van desen Lande, tem den wtcoop effectivelyck gedaen synde, soodanichlyck dat het gros van het leger gepasseert was, sonder dat dese Vryheyte ofte lande iet meer te vreesse hadde, ende nochtans t' gebeurden, dat binnen de veertien daegen daernaer alnoch eenich volck ofte partykens arriveerden binnen dese Vryheyte ende dorpen om te logieren ofte wel te refresseren, soo sullen d'oncosten daer van gedraegen worden daer die onstaen syn.

Item dat alle toevoeren soodoor karren, peerden vsoecht insgelyck d'oncosten daer van sullen gedraegen worden, daer die vsocht worden.

Item dat d'ingesetenen van dorpen geene siecke persoonen en sullen vmogen te brengen naer den Gasthuys deser Vryheyte, maar sullen gehouden syn de selve te brengen op den rechten wegh ende d'iersten dorp hunder garnisoenen, ende in cas dat het contrarie van dyen gebeurde soo sullen alle d'oncosten, dyen aengaende comende te procederen gedraegen worden by het dorp ofte dorpen die de selve gebracht sullen hebben.

Ende ofte het gebeurde, dat de wtcoop geschiede, ende geexecuteert wierde en nochtans egeene dorpen van desen lande Vryheyte, ofte eenighe des selfs gehuchten gelogicert wierden van eenige volckeren boven de 200 sterck soo is d'intentie en gelycke resolutie dat de vs somme h prouisie gearresteert en geaccordeert sal comen en geemployeert worden tot solacs van dusdanige gewesene gelogiceerde, en geinteresseerde naer die justicie distributief sonder meer, ende tghene meer soude wesen sal wesen, en comen tot laste van de gewesene gelogiceerde, ende in cas van egeen accoirt van wtcoop, ende nochtans gebeurde, dat dese vryheyte, ofte eenige dorpen van desen lande gelogicert wierden, soo sal de schaede der selver logeringe goet gedaen worden wt de vs. 600 pattacons per salvo dat de regeerders van plaetse daer de schaede sal comen t'onstaen onder eedt sullen vclaeren de specificatie dyen aengaende op te nemen

deugdelyck en rechtveerdich te wesen voorts dat sal worden ingevolgt die resolutie by de gelycke gecoitteerde soo van dese Vryheyte, en Lande van dyen genomen over dusanich subiect op den 23^{den} 8^{ber} 1673, die mits desen sal worden ingevolgt, en de geinhereert, over de poincten voor soo veel als in vs. poincten en art. niet en is geconditionneert en begrepen.

Gelyck oock d'intentie, ende resolutie is, dat voor ieder effectiven ruyter met syn peert by dagh, ende nacht zal goet gedaen worden de som van een gulden, ende voor ieder effectiven voetknecht daeghs tien stuyvers; Ende om t selve alles wel te regeluren, soo syn tot dien eynde gecoitteert h^r en Mr Jan Baptist Van Meurs hooft schouteth den heeren raedt en rentmeester Pauly, en den Schouteth Steenhuyzen.

Alle welcke vs. poincten by die gelycke ondergenoemde in acht genomen synde, soo hebben de selve by goede, ende rypen deliberatie allen de selve poincten geaccepteert, ende daerop veraccordeert, byzonderlyck dat dese contracte sal ingaenck nemen twee daeghen naer het vtreck der vs. gecoitteerde, en dyen volgende syn alle de selve onder genoemde gecoitteerden gelouende gelyck sy doen mits desen ieder in den naeme van syne gemeynthe desen contracte in alle poincten te sullen naercomen onsyne geloofte pro vt in forma. Al'tus gedaen, ende gearresteert by h^r en M^r der geloofte pro vt in forma. Al'tus gedaen, ende gearresteert by h^r en Mr Jan Bapt. Van Meurs hooft schouteth, Jan Schryvers, Nicolaes Loomans, Jacob De Brouwer, Peeter Cleymans, Michiel Wynen, Augustyn Willems, Anthonis Van Eynde, Corn. Engelen, en Peeter Vanlaer, resp^e schepenen en gesworens der Vryheyte van Turnhout, Peeter Balemans, ende Rombout Schuermans resp^e Secretaris Borgemeester voor Ravels, Henrik Lemmens Secretaris voor Welde Anthoni Jan Anthonis schepenen voor Pouppel h^r Marcus Pauly schouteth voor Baerle en Merxplas Jan Van Laer schouteth voor Beers en Vosselaer en P. Steenhuyzen schouteth voor Lille en Wechselersande.

M

Son Exc. ordonne au nom de Sa Majesté aux officiers de Sept quartiers d'Anvers de faire scavoir aux Villages de leur district de ne donner aucun rafraichement soit de fourages ou vivres, ou aultre chose quelconque aux partyz qui pourroyent passer, ou y arrester sous quelque pretexte que se puisse estre, mais au contraire de leur demander leurs passeports, et a faute d'iceux de les retirer, et en envoyer promptement advis au Gouverneur.

verneur au commandant de la ville plus voisine, fait a Bruxelles le 12 Novembre 1676.

Duc de Villa Hermosa.

N

Politique ordonnantie op de augmentatie van den Impost.

Alsoo van wegens Myne Seer Edele en eerw. heeren die Staeten van Brabant door hunnen rentmeester le comte de Robiano, aan den borge-meester deser Stadt is toegesonden den taux ofte quote deser Stadt in de onkosten van het bouwen van seecker nieuw verbetershuis oft Tughthuys tot Vilvoorden, met ordonnantie dat den selven taux jaerlycx moet gevonden worden op den impost.

Soo is by myne heeren die hooft Schouteth ende Schepenen deser Stadt tot uytvindinge dier provisionelyck geordonneert ende gestatueert dat den pachter vant gemael int toecomende sal mogen heyschen van iederen persoon oudt synde boven de seven jaeren, in plaetse van vier stuyvers, vier stuyvers een oort.

Datter sal moeten betaelt worden voor den impost vant veede van iederen Osch die geslacht sal worden in plaets van 30 stuyvers, dryendertig stuyvers.

Van ieder koey in plaets van 20 stuyvers, tweentwintig stuyvers.

Van ieder kalf in plaetse van vyf stuyvers, vyf stuyvers twee oorden.

Van ieder schaep in plaetse van vier stuyvers, vier stuyvers een oirt.

Van iederen hamel in plaetse van vyf stuyvers, vyf stuyvers een oirt.

Van ieder lam in plaetse van twee stuyvers, twee stuyvers een duy.

Ende van ieder vercken in plaetse van acht stuyvers negen stuyvers.

Dat dese ordonnantie sal plaets grypen ende inganck nemen met prima Juny toecomende. Dit alles by provisie tot dat naerder sal worden geordonneert, ordonnerende een ieder des raeckende van sijn hier naer punctuelyck te reguleren alles op de pene ende amende als by de instructie op den impost staet uytgedruckt.

Actum in Collegio Minorum desen 11^e mey 1778 me presente.

J. Defierlant Sris.

Gepubliceert den 12 mey.

Dezen impost werd in 9er 1778 nog al merkelyk verhoogd.

O

Admissie van Sr Kennis tot het spelen van den beyaert op den thoren van St Peeters kerk alhier ende het bespelen van den grooten bas in de voors. kerck op den Oxaele met de conditien daartoe dienende.

Conditien en voorwaerde op de welcke die heeren hooftschouteth ende Schepenen der Stadt ende Vryheydt Turnhout hebben aengenomen ende geengageert den persoon van Sr Kennis tot het spelen van den beyaert op den thoren van St Peeters kercke alhier mitsgaders tot het spelen van den grooten bas op het Oxael der selve kercke.

In den eersten sal den voors. Kennis gehouden wesen op den beyaert te spelen gedurende het geheel jaer des Sondaeghs, heylighdaeghs alle woensdaegen ende saterdaegen van half twalf tot den twalf uren smorgens.

Item op den eersten januarij wesende nieuwaersdagh van onder het luyden der hooghmisse tot onder het luyden der processie.

Item op dry Coninghendagh, op Lichtemisdagh op den dagh van St Peeters Stoel patroon der kercke ende op O. L. Vrouwe bootschap voor de hooghmisse als voor.

Op Palmensondagh onder het luyden voor de communicanten op witten donderdagh onder den Gloria en op paesschen avont onder den Gloria ende onder het luyden der Vesperen.

Item op paesschen avont onder het luyden savonts voor den feestdagh van paesschen voor de hooghmisse als voren.

Den tweeden paesdagh onder het inhaelen van den II. Olic.

Den derden Cruysdagh onder het luyden als de cruysen binnen comen

Op den dagh van O. L. Heer Hemelvaert voor de hooghmisse als voren.

Op Sinxen avont smorgens onder het luyden als het weywaeter geweydt is ende savonts onder het luyden van den feestdag.

Op Sinxendag ende den dagh van de II. Dryvuldighydt voor de hooghmisse als voor.

Item savonts voor II. Sacramentsdagh onder het luyden voor den feestdagh.

Item op II. Sacramentsdagh voor de misse ende naer de misse onder de processie.

Item des sondaeghs in de Octave onder de processie der minderbroeders ende opt sluyten van de Octave naer de misse onder de processie.

Op den dagh van St Peeter en Paulus voor de hooghmisse als voor.

Op den 2 July onder het luyden als de processie der paters minderbroeders van Vosselaer binnen compt.

Op den 14 Augusty savonts onder het luyden voor die feestdagh van O. L. Vrouwe hemelvaart ende op den feestdagh voor de hooghmisse als voor.

Op kermis avondt, onder het luyden ende op kermisdagh voor de hooghmisse ende naer de hooghmisse als de processie uytgaet ende binnen compt.

Op den dagh van Ons L. Vrouwe geboorte voor de hooghmisse op den avont van alle Hyligen onder het luyden ende op den feestdagh voor de hooghmisse.

Item op den avondt voor Kersmisse onder het luyden voor den feestdagh, des snags voor de Kersmisse ende smorgens voor de hooghmisse.

Item sal oock gehouden syn te spelen onder het luyden de parochie voor de processien der minderbroeders als de selve over de merckt passeren. Daer enboven sal den selven gehouden syn te frequenteren het ocsael ende den grooten bas te spelen onder alle musicaele diensten.

Item sal gehouden syn te leeren het spelen van den beyaert aan iemant van dese stadt sigh daer toe presenterende ende dat gratis als oock het spelen van den bas.

Ende sal den voors. Kennis van dese gemeeynte genieten eene gagie van hondert en tachtigh guldens bovens en behalvens de profyten soo van het musicck als van het extraordinair spelen van den beyaert voor de gulden ambaghten etc.

Op welke voors. conditien den voornoemden Kennis het spelen van den beyaert ende van den bas verclaert to accepteren ende sal de voors. gagie inganck beginnen te nemen op heden dato dezer.

Item sal gehouden syn den beyaert viermaels s' jaers te versteecken.

Aldus gecontracteert in Collegio Dominorum desen 21 xber 1700 ses en

seventigh.

(Get.) Petrus G. Kennis.

